

LA MEMÒRIA DELS REPUBLICANS ESPANYOLS

L'EXILI REPUBLICÀ, ELS CAMPS DE
REFUGIATS I DE CONCENTRACIÓ,
MAUTHAUSEN I LA SEVA
REPERCUSSIÓ A MATARÓ

Marina Auladell Malvarez
Maristes Valldemia
2n Batxillerat C
Joan Bracero
2022-2023

*Agraeixo l'ajuda del meu tutor per guiar-me, i el suport incondicional de la meva
família*

“Qui oblida la seva història està condemnat a repetir-la” George Santayana

ABSTRACT

Català:

Aquest treball tracta sobre la història de l'exili dels republicans espanyols per causa de la Guerra Civil, la seva arribada a l'estranger, especialment França, on van ser majoritàriament internats en camps de refugiats en condicions sovint infrahumanes. Alguns d'aquests exiliats van ser internats posteriorment en camps de concentració nazis, especialment en el camp de Mauthausen-Gusen, conegut com el camp dels espanyols.

L'experiència de l'exili i els camps de concentració no són qüestions abstractes. Per demostrar i recordar que van afectar persones concretes, s'estudia els casos dels quinze deportats mataronins, majoritàriament persones excombatents i sense especials activitats polítiques.

Els exiliats no es van veure reconeguts sota el règim de Franco. Les polítiques de reparació i memòria van començar força més tard de la mort del dictador i no han comportat cap mena de judici ni càstig contra els responsables de la dictadura. S'estudien també les polítiques de memòria que desenvolupen associacions i administracions, i es determina el nivell de coneixement d'aquests fets entre el jovent i el desig d'augmentar el record d'aquests fets.

Castellà:

Este trabajo trata sobre la historia del exilio de los republicanos españoles por causa de la Guerra Civil, su llegada al extranjero, especialmente a Francia, donde fueron mayoritariamente internados en campos de refugio en condiciones a menudo infrahumanas. Algunos de estos exiliados fueron internados posteriormente en campos de concentración nazis, especialmente en el campo Mauthausen-Gusen, conocido como el campo de los españoles.

La experiencia del exilio y los campos de concentración no son cuestiones abstractas. Para demostrar y recordar que afectaron a personas concretas, se estudia los casos de los quince deportados mataronenses, mayoritariamente personas excombatientes y sin especial actividad política.

Los exiliados no se vieron reconocidos bajo el régimen de Franco. Las políticas de reparación y memoria empezaron bastante más tarde de la muerte del dictador y no han comportado ningún tipo de juicio ni castigo contra los responsables de la dictadura. Se estudian también las políticas de memoria que desarrollan asociaciones y administraciones, y se determina el nivel de conocimiento de estos hechos en la juventud y el deseo de aumentar el recuerdo de estos hechos.

Anglès:

This project deals with the history of the exile of the Spanish Republicans due to the Civil War, their arrival abroad, especially to France, where they were mostly interned in refugee camps in often subhuman conditions. Some of these exiles were later interned in nazi concentration camps, especially in the Mauthausen-Gusen camp, known as the Spanish camp.

The experience of exile and concentration camps are not abstract issues. To demonstrate and remember that they affected specific people, the cases of the fifteen Matarón deportees, mostly ex-combatants and without particular political activities, will be studied.

Exiles were not recognized under Franco's regime. The policies of reparation and memory began much later after the death of the dictator and have not led to any kind of trial or punishment against those responsible for the dictatorship. The memory policies developed by associations and administrations are also explored, and the level of knowledge of these facts among young people and as well as the desire to increase the memory of these facts is determined.

ÍNDEX

<u>INTRODUCCIÓ</u>	9
<u>METODOLOGIA I OBJECTIUS</u>	10
<u>MARC TEÒRIC</u>	
1.- L'EXILI	11
1.1 Concepte d'exili	11
1.2 Exilis i deportacions	12
2.- LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA I L'EXILI REPUBLICÀ	13
2.1. Antecedents i desenvolupament de la Guerra	13
2.2 L'exili republicà espanyol	14
2.3 Arribada a França	17
2.4 El primer retorn a Espanya	19
2.5 Refugis francesos	19
2.5.1. El camp d'Argelers	21
2.5.2. La maternitat d'Elna	23
3.- L'EXILI DURANT LA SEGONA GUERRA MUNDIAL	26
3.1. La repercussió de la Segona Guerra Mundial en l'exili republicà.	26
3.2. Un cas tràgic: l'entrega del President Companys	27
3.3. Vinculació amb la resistència francesa i la lluita per enderrocar Franco	27
3.4. El maquis i la lluita a l'interior d'Espanya	28
3.5. Els espanyols que van alliberar París	29
4.- ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ	30
4.1. El concepte de camp de concentració. Els camps nazis	30
4.2. Els camps de treball	31
4.3. Els camps d'extermini	31
4.4. El camp de Mauthausen	33
4.5. El "sanatori" de Gusen	36
4.6. Espanyols a Mauthausen	38
4.7. Dones a Mauthausen. Els bordells del camp	41
4.8. Els represaliats mataronins a Mauthausen i una víctima mataronina de la deportació a Espanya	42
4.9 Francesc Boix	45
4.9.1. La seva tasca a Mauthausen	45
4.9.2. Testimoni als judicis de Nuremberg	47

5.- L'EXILI AL FINAL DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL	49
5.1. L'alliberament dels camps	49
5.2. El difícil retorn a Espanya	50
5.3 L'evolució de l'exili després de la Segona Guerra Mundial	51
6.- LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA	52
6.1. Associacions i polítiques de memòria	52
6.2. Memorials i records avui dia	53
6.2.1 Associació Amical Mauthausen	53
6.2.2. El MUME (Museu Memorial de l'Exili)	54
6.2.3. Celebració del dia 5 de maig	55
6.3. Memòria i monuments a Mataró	57
6.3.1. Escultura Intolerància	57
6.3.2. Monument a les Brigades Internacionals	58
6.3.3. Monument a les víctimes del franquisme	59
6.3.4. Projecte Stolpersteine a la ciutat de Mataró	60
<u>MARC PRÀCTIC</u>	
1.- Presentació i desenvolupament	62
2.- Entrevista al Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró	64
3.- Entrevista al director general de Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya, Sr. Antoni Font	65
4.- Entrevistes a familiars d'interns mataronins a Mauthausen	67
4.1. Entrevista a Mercè Calpe Duran	67
4.2. Entrevista a Rosa Montero Verdalet	68
5.- Enquesta i anàlisi	70
<u>CONCLUSIONS</u>	74

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

76

ANNEXOS

1.- Text entrevista completa Grup de Recerca de Memòria Històrica de Mataró	80
2.- Text entrevista completa a Mercè Calpe Duran	82
3.- Text entrevista completa a Rosa Montero Verdalet	85
4.- Text entrevista completa al Sr. Antoni Font, director general de Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya	87
5.- Resultats de l'enquesta	92

INTRODUCCIÓ

Actualment, vivim en una societat alienada a la realitat del segle XX, etapa on molts feixismes van instaurar-se a Europa.

Sovint sentim parlar als nostres avis de la seva història, del franquisme i les seves represàlies, però no ens fixem en la gravetat d'aquests fets o ho imaginem de manera molt llunyana.

Des de ben petita m'ha apassionat la història i m'han impressionat molts dels seus episodis, amb una especial inquietud els temes de política i d'ideologies.

Un d'aquests grans episodis és la Guerra Civil Espanyola, sovint desconeguda entre el jovent, però que va comportar l'enfrontament entre ciutadans d'un mateix país, la mort de moltes persones, la instal·lació d'un règim feixista durant quaranta anys i una repressió de grans dimensions dintre del territori espanyol. Un dels episodis més tristos i oblidats és l'exili republicà.

Aquesta experiència no és tan coneguda com els camps de concentració nazis i l'Holocaust, sovint més divulgats en llibres, pel·lícules i documentals, però no deixen de ser experiències connectades. Tothom ha sentit a parlar de pel·lícules com "La Llista de Schindler" o coneix llibres com "El Diari d'Anna Frank", però es desconeix que tragèdies similars també les van patir els nostres avantpassats a les seves pròpies pells i que continuen tenint repercussions avui dia. És per això que vaig decidir fer un treball sobre els republicans espanyols, el seu exili i, en especial, la seva estada a Mauthausen i, alhora, vincular-ho i donar èmfasi a la història dels republicans mataronins, perquè els noms i llocs coneguts ens serveixen per entendre que l'exili i els camps no van ser una cosa que es veu a les pel·lícules sinó que va afectar tràgicament persones del nostre mateix entorn.

I això ens porta a parlar de la memòria democràtica, del record d'aquestes persones i de veure tot allò que es fa, des de les institucions i també en l'àmbit ciutadà, per preservar el seu record i mantenir la memòria d'uns fets que, tot i que avui semblin impossibles, qui sap si mai es podrien tornar a repetir.

La dificultat principal del treball ha sigut acotar-ne el contingut, ja que és un tema molt extens i que engloba molta informació rellevant. Tot i això, he intentat centrar-me en el desenvolupament general de l'exili republicà i el seu principal destí: el refugi a França i als camps de concentració nazi.

L'objectiu del treball és portar el lector a resseguir tota aquesta història, partint de les situacions generals i anar centrant la visió progressivament en experiències concretes i en casos reals, perquè així fem evident que tot allò no és una qüestió llunyana, sinó una tragèdia que també es va viure a casa nostra i que cal recordar.

METODOLOGIA I OBJECTIUS

El treball consta de dues parts ben diferenciades; la teòrica, on trobem redactat tots els apartats del treball i la pràctica que consisteix en diverses entrevistes a persones i grups relacionats amb l'activitat de memòria i també a familiars de deportats o exiliats de Mataró, i també en l'anàlisi d'una enquesta en la qual he obtingut cent cinquanta-cinc respostes de joves del Maresme i que permeten constatar l'estat de la memòria d'aquests fets.

Els objectius han estat:

- Conèixer i estudiar les causes i conseqüències de l'exili republicà
- Entrevistar diferents persones per tal de veure la història des de diversos punts de vista.
- Realitzar una part pràctica que em permeti analitzar el coneixement de la població jove.

MARC TEÒRIC

1.- L'EXILI

1.1 CONCEPTE D'EXILI

L'exili és el càstig o repressió que rep una societat o individu en un determinat punt en el qual es veu forçat a separar-se del seu lloc natural per evitar ser detingut o assassinat.

Els motius principals acostumen a ser ètnics o polítics, i la repressió acostuma a produir-se en països en vies de desenvolupament o sotmesos a dictadures, tot i que històricament en trobem a tot arreu i, amb major freqüència, durant la contemporaneïtat.

Un clar exemple d'exili i moviments humans va esdevenir-se als anys quaranta del segle XX a Europa a causa de l'esclat del feixisme i amb l'inici de la Segona Guerra Mundial. Durant anys, en els països on el feixisme havia sortit triomfador, centenars de persones, sobretot polítics i intel·lectuals, van haver de marxar per defensar els seus ideals.

A partir de setembre de 1939, a Polònia, França, Àustria, Bèlgica i molts altres països europeus, milers de persones es van veure obligades a abandonar casa seva i van començar un llarg viatge a l'exili per raó de l'esclat de la Segona Guerra Mundial i per l'ocupació nazi dels seus territoris. Milers de jueus, artistes, escriptors, sindicalistes i diversos grups opositors al feixisme van haver de buscar una llar a altres països, com ara el Regne Unit i diferents estats d'Amèrica del Nord i del Sud.

En aquest segle XX de grans exilis i deportacions, un dels exilis més destacats va ser el dels nostres avantpassats, que es desencadenà després de la Guerra Civil espanyola (1936-1939) degut a la derrota republicana, la caiguda de Catalunya i el consegüent avanç de les tropes franquistes fins a controlar tot el territori espanyol.

El règim republicà reivindicava constantment la separació entre l'Església i l'estat, la reforma agrària i la millora de les classes socials desfavorides.

Va ser aquest fet que desencadenà el rebuig i posicionament contrari d'aquells qui eren més conservadors que, fent un aixecament militar i comptant amb superioritat armamentística, van tractar de desenvolupar una repressió contra els qui defensaven el republicanisme.

1.2 EXILIS I DEPORTACIONS

Tot i que el terme “exili” o “exiliat” no fos popularment usat fins a l’any 1939, en gairebé totes les etapes de la història apareix el fenomen de grans masses de població que es desplacen o són desplaçades de les seves terres per raons diverses, especialment polítiques, bèl·liques, ideològiques o religioses. Milers d’anys enrere, per exemple, ja es parla de les diverses deportacions de jueus a Babilònia, i la Diàspora del poble jueu té lloc a partir de l’any 70 de la nostra era per raó de la dominació romana.

La caiguda de Constantinoble l’any 1453 davant l’Imperi turc també va comportar la fugida de molts dels seus artistes i intel·lectuals i sovint es considera un dels fets que van comportar la fi de l’edat mitjana i l’aparició del Renaixement a Europa. També la fugida –per motius religiosos– va comportar que protestants anglesos emigressin als nous territoris d’Amèrica durant el segle XVII.

Durant l’època contemporània, els exilis han estat una constant en molts territoris del món. Així, a títol d’exemple, podem parlar de l’exili palestí per causa de la guerra àrabe-israeliana de 1948, l’exili cubà després de la revolució de Fidel Castro l’any 1959, els exilis xilens (1973) i argentins (1976) per raó dels respectius cops d’estat, o, més recentment, l’exili per causa de les guerres posteriors a la desintegració de l’antiga Iugoslàvia i la guerra de Bòsnia (1993), o els milions de desplaçats per causa de les matances a Ruanda (1994) i les posteriors guerres centreafricanes.

L’exili també ha sigut habitual en la història moderna d’Espanya, i es va iniciar ja en temps dels Reis Catòlics amb l’expulsió dels jueus l’any 1492, que va comportar que aproximadament 165.000 persones haguessin d’abandonar els territoris espanyols. Tant és així que molts historiadors afirmen que el naixement de l’Estat espanyol es sustentà a la doctrina del catolicisme, per tant, l’estat fou vinculat a l’església i es configurà sobre una base estructural d’unificació política i religiosa. Per aquest fet, aquells que eren o pensaven “diferents” acostumaven a ser expulsats.

Un nou exemple d’això va ser l’expulsió dels moriscos entre els anys 1609 i 1613, que també va causar l’expulsió d’unes 300.000 persones.

A partir del segle XVIII i XIX es va usar l’exili com a arma política. Molt resumidament, el 1813 van haver d’exiliar-se els “afrancesados” (partidaris del règim instaurat a Espanya per Napoleó durant la Guerra de la Independència), i el 1814 i el 1823 van haver de fugir els “liberals” ateses les persecucions de Ferran VII. Després de la defunció de Ferran VII i

l'accés al tron d'Isabel II, les successives guerres carlines del segle XIX van comportar l'exili de molts dels partidaris carlins.

2.- LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA I L'EXILI

2.1. ANTECEDENTS I DESENVOLUPAMENT DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Després de la victòria del Front Popular (coalició electoral formada pels principals partits d'esquerra) a les eleccions generals del febrer de 1936, una onada de violència despertà a tota Espanya per part dels opositors a la República, els quals decideixen elaborar un cop d'estat.

Aquesta rebel·lió iniciada al Marroc rep suport per part de diversos grups catòlics i nacionals. Instantàniament, Espanya va quedar dividida en dos sectors: els falangistes, que porten una repressió intensa als barris obrers, i els anarquistes i els comunistes, que prenen la seva venjança assassinant eclesiàstics i membres de la burgesia.

El 17 de juliol de 1936 va esclatar la Guerra Civil espanyola, conflicte que s'allargà fins al 1939. Es va originar principalment per l'intent de cop d'estat militar contra el govern espanyol, que tenia com a finalitat instaurar una dictadura. Finalment, va fracassar i va conduir a la Guerra Civil.

Catalunya, per la seva banda, va decidir mantenir-se fidel a la República i lluitar pels seus ideals. Els republicans es veien amb el suport de Rússia, mentre que en el bàndol feixista comptaven amb la Itàlia de Mussolini i l'Alemanya de Hitler.

A la primavera de 1938 l'exèrcit de Franco arriba al mar i divideix el territori de la república en dues parts. A Catalunya s'estableix un front de guerra des dels Pirineus fins al delta de l'Ebre. Al gener les tropes de Franco aconsegueixen ocupar les províncies de Tarragona i Barcelona, motiu pel qual milers de republicans catalans es veuen obligats a emprendre un exili.

La victòria del bàndol revoltat va comportar, per tant, la immediata implantació de la dictadura de Francisco Franco; una dictadura que romandria a Espanya durant gairebé 40 anys, fins a la transició democràtica i l'aprovació de la Constitució del 1978.

2.2. L'EXILI REPUBLICÀ ESPANYOL

La Guerra Civil va comportar ja des del seu inici diversos moviments migratoris. El primer, després de la caiguda de Guipúscoa en mans de l'exèrcit franquista, va suposar l'evacuació de part del País Basc i la fugida a França d'entre 15.000 i 20.000 persones. Part d'aquestes persones va tornar a la zona republicana a través de Catalunya.

El segon moviment es va produir el 1937 després de la caiguda de Bilbao (juny), Santander (agost) i Astúries (octubre). Unes 125.000 persones, la majoria basques, es van refugiar a França, encara que moltes van tornar a Espanya al cap de pocs dies.

Un altre moviment cap a l'exili es va produir de manera més lenta, normalment mitjançant visats i passaports concedits per consolats i ambaixades. Durant els anys 1936, 1937, 1938, més de 40.000 persones van sortir cap a Portugal, França i el Regne Unit.

La caiguda del front d'Aragó després de la llarga batalla de l'Ebre (octubre de 1938) va comportar la sortida cap a França d'unes 25.000 persones, la majoria homes combatents, molts dels quals van tornar a Espanya per continuar lluitant el bàndol republicà.

El gran moviment de persones cap a l'exili va tenir lloc a principis del 1939, amb la conquesta de Catalunya per part de les tropes de Franco. Es calcula que en aquell període van sortir unes 500.000 persones.

La destinació dels refugiats va ser molt diversa. Bona part dels refugiats excombatents van acabar lluitant mesos després contra els alemanys, bé a l'exèrcit de la França lliure, a l'exèrcit soviètic a la resistència francesa. Altres persones van arribar a Amèrica i van tenir diferents països com a destinació.

Mèxic, que va acceptar refugiats espanyols sense limitacions, va acollir unes 20.000 persones. La majoria eren intel·lectuals i persones molt destacades professionalment.

Altres refugiats es van instal·lar a Cuba, Santo Domingo, Colòmbia, Veneçuela i a altres països iberoamericans.

Altres 4.000 espanyols, aproximadament, es van refugiar a la Unió Soviètica. La major part d'adults eren antics membres del Partit Comunista d'Espanya i els seus familiars, però també s'hi incloïen uns 3.000 nens evacuats durant la guerra.

Cal dir que el general Franco havia anunciat l'any 1938: *“El carácter de cada región será respetado, pero si perjuicio para la unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y un sola personalidad, la española”*. A més a més, consolidà la llei de responsabilitats polítiques, de 13 de febrer de 1939, que declarava la responsabilitat política tant de manera jurídica com física de totes aquelles persones que s'haguessin oposat al Movimiento Nacional amb actes concrets o amb passivitat aguda.

Les persones de Catalunya que havien estat sindicalistes, socialistes, anarquistes, comunistes o militants de partits catalanistes, o que havien exercit càrrecs polítics o militars es van veure directament afectats per aquesta llei, ja que havien escollit la República i per aquest motiu van decidir que era necessari buscar refugi a l'exterior.

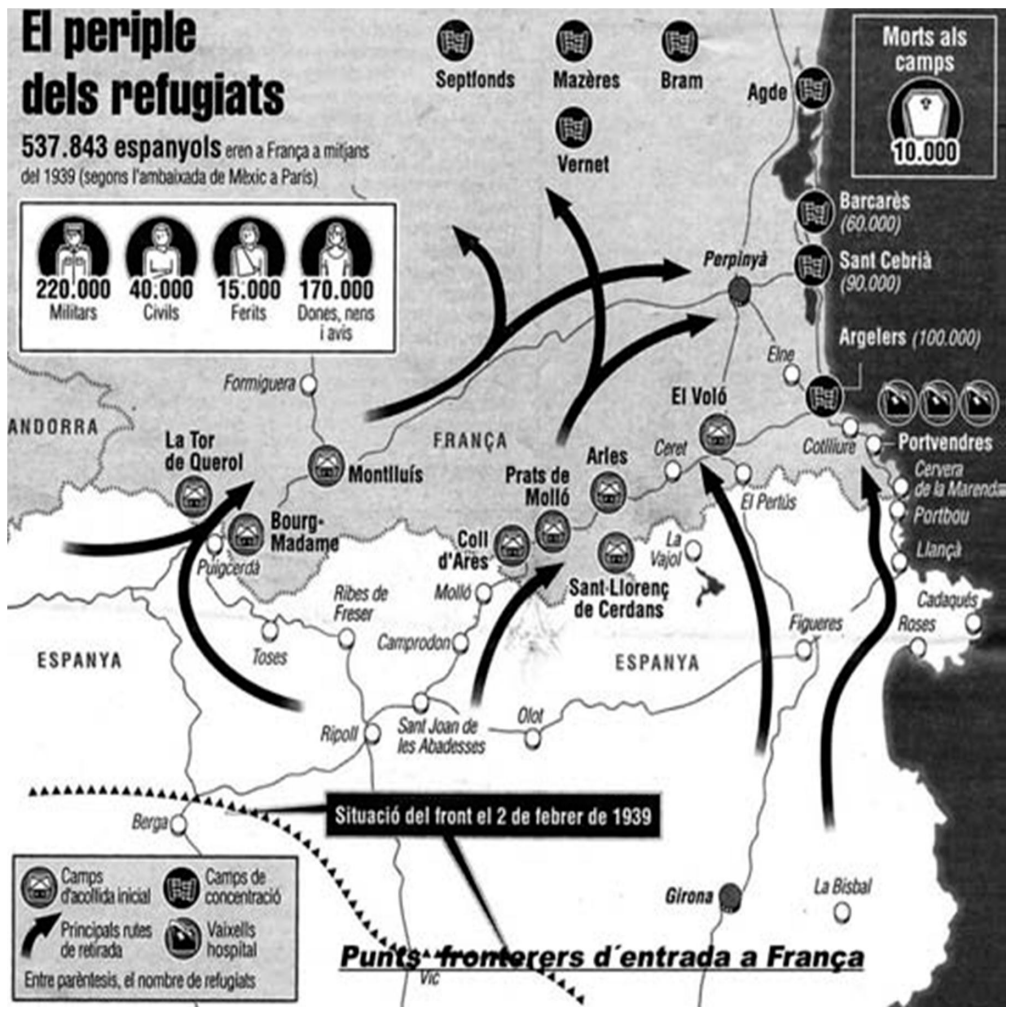
Com ja s'ha dit, el destí prioritari dels exiliats va ser França degut a la seva proximitat, que permetia a la gent amb pocs recursos econòmics poder refugiar-se sense haver de pagar altres transports com el vaixell que els portés a països americans.

Els refugiats de la darrera onada van accedir a França, principalment per La Jonquera i travessant els Pirineus. Aquest camí que no va ser gens fàcil degut als obstacles com la neu i el fred. A més, Franco va ordenar a l'aviació que bombardegés la zona fronterera i metrallés les columnes de persones que fugien cap a l'exili. S'ha de destacar que avui dia el Museu Memorial de l'Exili, de la Jonquera, està situat en el mateix carrer per on els refugiats anaven cap a l'exili.

Els centenars de milers d'espanyols que el febrer de 1939 van travessar la frontera francesa representen una població que fugí d'un enemic victoriós i a més a més, venjatiu i repressiu.

Font: Roger Violet. Apareguda a L'Il·lustration del 18 de febrer de 1939 (La Retirada a Prats de Molló)

Mapa dels punts fronterers d'entrada a França

Font: <https://anc.gencat.cat/ca/detall/article/Lexili-republica>

Assabentant-se pels mitjans de comunicació els organismes d'ajuda internacional van socórrer als exiliats. L'objectiu principal d'aquestes societats era afavorir la situació dels refugiats als camps de concentració a França, al nord d'Àfrica i proporcionar trasllats a Amèrica.

2.3. ARRIBADA A FRANÇA

Després de la derrota dels republicans al front català, s'inicià el període de "La retirada", nom amb el qual es coneix l'exili que s'efectua majoritàriament a peu seguint les principals rutes que condueixen a França. Format per militars i civils, l'onada de refugiats es desplaça cap a l'altra banda dels Pirineus amb una marxa dura i condicionada per les precipitacions i els bombardejos de l'aviació franquista.

Es calcula que el març de 1939 hi havia un total de 440.000 republicans exiliats a França, dels quals 320.000 d'ells eren part de la població combatent. La majoria dels exiliats van establir-se a ciutats com Tolosa, Perpinyà, Bordeus i París, tot i que principalment en poblacions situades al sud.

Els republicans ignoraven totalment a on anaven realment a parar. França era un territori que no disposava de recursos econòmics per poder acollir tots els exiliats espanyols i, per tant, les condicions no van apropar-se a les expectatives dels exiliats, els quals confiaven que França fos la solució d'allò pel que creien lluitar: la llibertat, la igualtat i la fraternitat. La França a la que realment es dirigien no donava suport a la seva causa. Feia un any que Edouard Daladier, un polític socialista radical, s'havia convertit en el president del govern francès. S'havia decidit a emprendre una política exterior semblant a la del Regne Unit. Per tant, es mostrava partidari a disminuir els ànims bel·licistes d'Adolf Hitler i a evitar l'esclat d'una guerra a Europa.

A més a més de conflictes polítics, molts francesos creien que l'arribada dels republicans podia crear problemes amb el front guanyador de la guerra, fet que no els interessava i d'altra banda per a ells simbolitzaven el desordre i els consideraven malfactors. Per això, es van mostrar realment interessats a incentivar la repatriació dels republicans a Espanya o fins i tot destinar-los a diferents repúbliques iberoamericanes com ara Mèxic, República Dominicana i Xile, que es van mostrar disposats a acollir exiliats.

Per una altra banda, hi havia un sector que volia l'arribada d'obriers i de militants d'organitzacions d'esquerres perquè simpatitzaven amb els seus ideals i observaven en ells diverses similituds ideològiques.

Finalment, el govern francès va fer valer el dret d'asil, enfrontant-se a un inesperat èxode massiu. Però, alhora, havia pres mesures molt restrictives contra els refugiats.

Un cop traspassada la frontera, els espanyols són conduïts als centres de classificació situats als Pyrénées Atlantiques i als Pyrénées-Orientales. En aquests camps, els civils esperen els seus trasllats als centres d'allotjament repartits sobre el territori francès. Per una altra banda, els guerrillers i els membres de les Brigades Internacionals es reuneixen als camps de concentració del Sud de França.

Un cop finalitzada la seva classificació, els espanyols es debatien entre dues opcions: tornar a l'Espanya de Franco o quedar-se a França. La primera elecció era premiada amb condicions més favorables (alimentació, allotjament digne, etc.) En canvi, aquells que van preferir mantenir-se en territori francès van ser enviats a camps d'internament, separant famílies, matrimonis...

Per culpa de la manca de recursos i mitjans, França sol·licita una ajuda estrangera per a la gestió de l'exili. Mèxic i altres països d'Amèrica es mostren voluntaris a acollir els refugiats que ho desitgen. Alguns països europeus com Bèlgica i Suècia proveeixen ajuda financera i realitzen donacions de medicines, vestits i aliments enviats per la Creu Roja Internacional.

A més a més, s'hi va crear un camp per aquelles persones amb mala conducta o considerats com perilloses a l'antic castell de Cotlliure. La majoria dels presos arribaven d'altres camps i eren enviats a aquest camp per a ser altament vigilats o per haver-se considerat sospitosos. En aquests presos especialment se'ls realitzaven mesures d'identificació com empremtes i diferents registres.

2.4. EL PRIMER RETORN A ESPANYA

Des del primer moment, les autoritats franceses van fomentar que els refugiats republicans tornessin a Espanya, cosa que ja havien fet unes 360.000 persones cap a finals del 1939. De la resta d'aproximadament 140.000 persones que continuaven a França, uns 100.000 homes eren excombatents. A partir de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el retorn va ser molt més problemàtic i, a més, els que arribaven eren especialment vigilats i fins i tot perseguits per les autoritats franquistes.

Molts dels retornats van ser empresonats, sotmesos a judici o es trobaven amb grans dificultats a l'hora d'aconseguir feina. Alguns d'ells van ser executats.

2.5. REFUGIS FRANCESOS

A França, la població civil, part de la població que no era combatent, va ser enviada a diversos indrets per allotjar-se, normalment més favorables que els camps on eren internats els militars, com per exemple: fàbriques abandonades, antics convents, escoles que no es feien servir, etc.

En aquests centres d'allotjament les dones s'encarregaven de realitzar tasques domèstiques que consistien en la neteja de l'emplaçament, la bugada i cosir.

En canvi, la realitat dels soldats i milicians va ser molt diferent. Aquests van ingressar en camps de concentració, els quals es trobaven en unes condicions molt dèbils.

L'alt nombre de refugiats i els pocs recursos dels que disposava França per allotjar-los, va esdevenir una qualitat de vida molt nefasta pels refugiats, els quals no disposaven d'aigua potable, condicions higièniques i sovint tampoc se'ls subministrava aliments suficients. Per aquest motiu, és sabut que la gran majoria dels presoners, excepte els pocs que aconseguien escapar-s'hi, morien a causa de malalties i epidèmies a la intempèrie.

A més a més, la manca d'atenció mèdica, mala higiene i condicions inhumanes per protegir-se del fred i de la pluja, se sumava la gana. Els presoners rebien escassos trossos de pa i carn, però no racions suficients per apaivagar la gana.

Els camps també comptaven amb un sector especialitzat per a aquells presoners que eren castigats. Consistien en espais a l'aire lliure, vigilats per senegalesos. El que se'ls aplicava habitualment era l'obligació de caminar seguidament o estar-se dret en un lloc concret envoltat de filats, a més a més d'una reducció o supressió alimentària (ja de per si escassa).

“A França, els francesos ens van tractar gairebé tan malament com els nazis. Només hi havia una diferència: els francesos et mataven de fam i els nazis ho feien directament” diu en Francesc Teix¹

Mapa dels principals passos fronterers utilitzats pels refugiats republicans. Font: Víctor Hurtado, MUME.

¹ Afirmació continguda al llibre *Els catalans als camps nazis de Montserrat Roig*

2.5.1. EL CAMP D'ARGELERS

El camp d'Argelers, construït el 3 de febrer de 1939, va ser un dels primers camps de concentració francès destinat a les tropes de la Segona República Espanyola. El seu terreny comptava amb 100 hectàrees, situades a 2'5 km del nucli urbà, on residien 2900 habitants. La seva construcció s'inicià l'1 de febrer de 1939, tot i que la frontera romania tancada, alguns republicans van poder travessar-la perquè tenien el passaport en regla o per circumstàncies com malalties i vellesa.

Finalment, el dia 6 de febrer s'obre la frontera a aquells qui fugen de Franco, la gran majoria afamats i cansats i finalment van poder retrobar-se algunes famílies.

Des de l'inici, els refugiats van ser altament vigilats per la policia francesa i a vegades per tropes colonials (moros i senegalesos).

“Els primers d'arribar, com el meu pare, feien forats a la sorra, hi posaven una manta i dormien allà, amb l'esquena tocant la sorra humida”, relata Rosario Rosy Gómez, filla d'un comandant republicà²

Les condicions d'aquest camp situat a la localitat francesa Argelès-sur-Mer van ser deplorables, ja que no consistia en res més que una superfície sorrenca, limitada per uns filats i oberta al mar. Els refugiats es van veure obligats a amuntegar-se en un espai molt reduït, evadits per fam, fred, disenteria i sarna. Tot i que en el camp hi havia magatzems plens de roba i de menjar, als refugiats els hi mancava tota mena de necessitats.

Les baixes temperatures de l'hivern del 1939 van fer insuportables els primers mesos als deportats. Els primers barracons van ser construïts pels mateixos refugiats, alguns dels quals no van ser capaços de sobreviure al fred i a les circumstàncies extremes. La mortalitat en el camp d'Argelers va rebre un gran protagonisme, ja que la pluja, la neu i el fort vent juntament amb l'expansió de tota classe d'epidèmies produïen la mort a un gran nombre de deportats.

² Citat en l'entrevista del diari EL PAÍS publicada el 20 de febrer de 2019 “Argelers un camí sense retorn”

Un altre dels principals conflictes va ser que el govern francès havia de fer front a l'alimentació de 80.000 persones del camp. A partir de recursos de l'exèrcit francesos van ser capaços d'enviar tones de pa.

Malauradament, el 27 de febrer, França reconeix el govern franquista, els republicans es converteixen instantàniament en persones sense papers.

Els funcionaris de la república concedien als deportats passatges per anar a Veneçuela, Mèxic i altres territoris americans. Des d'aleshores per a molts la idea d'anar a Amèrica era ideal i es va convertir en obsessiva, ja que no coneixien una altra manera de fugir d'aquell camp.

El camp es buidà al juliol, molt dels interns són traslladats a altres camps, però l'infern d'Argelers no s'acabarà per a ells. Durant l'estiu, un grup de republicans va ser reclutat per reparar barraques i construir-ne de noves.

Tot i no ser majoritàries al camp d'Argelers, les dones van ser les més sotmeses a tota mena d'assetjaments per part de gendarmes i vigilants dels camps.

"Els francesos van posar senegalesos als camps de les dones i entraven per la nit a les barraques a violar a les noies" afirma Margarida Soriano, internada al camp d'Argelers amb 12 anys.

Avui en dia Argeles Sur Mer és una localitat tranquil·la i s'hi desenvolupa abundantment el turisme. Les seves zones de platja en l'actualitat estan formades per apartaments, hotels, restaurants i tota mena de negocis alienats de la tragèdia que va ocórrer en aquell mateix territori anys enrere.

Tot i això, la voluntat d'Argelès-sur-Mer, impulsada des de fa anys pel seu alcalde actual, Antoine Parra, és lluitar per la continuïtat i amplificació del treball memorístic. La seva tasca consisteix en projectes com ara la creació d'un espai de recerca on solventar dubtes i curiositats, enfortir l'estructura d'arxius, circuits pedagògics i altres activitats lúdiques.

2.5.2 MATERNITAT D'ELNA

Entre els refugiats, a més d'excombatents, també hi havia persones grans, dones i nens. Moltes dones republicanes van acabar també en camps de refugiats i fins i tot en campaments instal·lats en llocs insans, com ara la mateixa platja d'Argelers.

Per a les dones en aquesta situació, la maternitat era un dels factors més complicats de pal·liar. Les condicions per a les dones embarassades eren les mateixes que per a tothom, patien la mateixa manca d'alimentació i d'higiene... Per tant, les possibilitats de supervivència d'un nadó eren gairebé nul·les, la mortalitat superava el 90% en aquelles condicions. Els hospitals francesos havien quedat col·lapsats i van prioritzar malalts i ferits abans que dones embarassades.

Elisabeth Eidenbenz, una mestra suïssa i col·laboradora de la "Associació d'Ajuda als Nens de Guerra", va desplaçar-se a Madrid el 1937 com infermera voluntària per desenvolupar la gran tasca d'ajudar mares i nounats durant la guerra civil. Un cop es va produir la caiguda de la República va decidir exiliar-se juntament amb els refugiats al sud de França, on va aconseguir instal·lar una maternitat a partir de reconstruir un edifici de tres pisos a la localitat d'Elna, mitjançant el finançament de l'associació. El primer nadó de la maternitat va néixer el 7 de desembre de 1939, quan ja havia esclatat la Segona Guerra Mundial.

S'estima que 597 nens, la majoria fills de republicans espanyols, van néixer en aquesta maternitat la qual tenia capacitat per a unes cinquanta mares. L'organització de la maternitat es distribuïa en la planta baixa, on es duïen a terme activitats col·lectives i s'hi trobava la cuina i la bugaderia; a la primera planta hi residien els nounats. La sala de parts anomenada popularment per les mares "Marroc" es trobava a la segona planta i els dormitoris a la tercera.

Les habitacions que ocupaven les deportades eren batejades amb noms de ciutats del poble espanyol: València, Barcelona, Santander, Bilbao i Madrid. També hi havia una sala de parts i una habitació per als nounats. La cuina i el menjador comptaven principalment amb articles subministrats per Suïssa, com ara llet en pols, i productes que sortien dels horts i la petita granja de la mateixa Maternitat.

L'Elizabeth i les mares que hi assistien afirmen que la maternitat va ser una "illa de pau i benestar" enmig d'una zona de catàstrofe humanitària. Els nens eren ben alimentats tot i que seguidament eren retornats als camps de concentració amb les seves mares on empitjoraven les seves situacions i la vida era insostenible.

"Al camp hi havia una mare que no tenia llet, i el nen plorava de gana dia i nit. Quan s'esgotava de tant plorar, s'adormia, i ella el protegia amb el seu cos. Les mantes estaven totes mullades d'aquells dies tan durs de febrer. Quan sortia el sol, la mare enterrava el nadó a la sorra perquè li servís d'abric, però al cap d'uns dies el nen va morir de gana i de fred. Jo estava embarassada, i només de pensar que el meu fill naixeria en aquell infern, em desesperava... Fins que un dia em vaig trobar la senyoreta Elisabeth, més ben dit, ella em va trobar a mi. I em va proposar anar a parir en una maternitat situada a Elna, al Rosselló. fill a la sala de parts de la maternitat no vaig poder reprimir les llàgrimes. Tots pensaven que plorava d'emoció, només jo sabia que ho feia pel nen enterrat a la sorra d'Argelers", explica Mercè Doménech.

Un cop l'exèrcit nazi ocupa el sud de França, el 1942, s'envien els jueus als camps de concentració. Les embarassades d'origen hebreu acudeixen aleshores a la Maternitat de l'Elizabeth Eidenbenz, la qual es queda petita per acollir tantes dones.

Per resoldre aquest assumpte, Elisabeth s'associà amb la Creu Roja, que li va ordenar no acollir refugiats polítics, principalment jueus. Poc conforme amb aquestes ordres Elisabeth decideix arriscant la seva seguretat, posant per davant a les dones i als seus nadons, i tractà de canviar el nom de nens jueus per evitar que els allistessin. Tot i executar aquesta activitat prudentment, Elisabeth no pot evitar que les tropes de Hitler i la Gestapo, l'abril de 1944, tanquin la Maternitat.

L'edifici va estar abandonat des d'aleshores fins que als anys 90 el va adquirir un artesà amb l'objectiu d'establir-hi un taller de vidreria. Allà va conèixer per casualitat Guy Eckstein, d'ascendència jueva, que resultava ser un dels nens que havia nascut a la maternitat, i que li va explicar la història de l'edifici. Junts van decidir buscar Elisabeth Eidenbenz, i el 2002, la història va sortir a la llum ja que, l'ajuntament va decidir fer-li un homenatge institucional a l'antiga infermera. Des de llavors li van ser lliurades diverses distincions internacionals i premis

La torre actualment és pràcticament buida; només s'hi poden observar antigues imatges i panells informatius. Es conserva la llar de foc i les escales d'estil art nouveau que van donar vida en un moment de tant patiment. S'hi pot visitar i veure un emotiu vídeo a la planta baixa amb una de les darreres entrevistes en vida que va concedir Elisabeth Eidenbenz.

Font: Elaboració propia

3.- L'EXILI DURANT LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

3.1. LA REPERCUSSIÓ DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL EN L'EXILI REPUBLICÀ

L'esclat de la Segona Guerra Mundial el setembre de 1939 va comportar la gairebé immediata divisió de França entre els territoris directament ocupats pels alemanys i una altra part del territori governat per un govern francès –el règim de Vichy, presidit per un antic heroi de la Primera Guerra Mundial, el mariscal Pétain– completament sotmès a les autoritats nazis.

Això va desencadenar un gir total a la vida dels refugiats republicans, els quals van dividir-se. Una part d'ells va optar per retornar a l'Espanya de Franco a causa de les difícils condicions en els camps, tot i que, com ja s'ha dit, el retorn els resultava molt problemàtic i perillós. Els republicans que van decidir quedar-se a França, van veure com empitjorava la seva situació.

Així, per exemple, molts refugiats espanyols van ser retornats a camps de concentració. Argelers va reobrir l'octubre del 1939, amb 14.000 homes, 2500 dones i 2500 criatures.

Alguns refugiats van aconseguir escapar-se de les tropes alemanyes i allistar-se a la Resistència de la França Lliure (conjunt dels moviments de resistència francesos davant l'ocupació nazi de França i el govern col·laboracionista de Vichy durant la Segona Guerra Mundial).

D'altres, que se situaven més propers a la zona nord del país, van ser capturats per forces alemanyes i van anar a parar a camps de concentració, la gran majoria a Mauthausen-Gusen.

3.2. UN CAS TRÀGIC: L'ENTREGA DEL PRESIDENT COMPANYS

Un cas remarcable del destí que es trobaven els exiliats més significatius refugiats a França és el del president Lluís Companys.

Lluís Companys, que havia estat elegit president de la Generalitat de Catalunya l'any 1933, va proclamar l'Estat Català l'any 1934 i va ser condemnat a vint anys de reclusió major i inhabilitació.

L'any 1936, però, amb la victòria a les urnes del Front Popular, Companys va ser alliberat i va poder reprendre el seu càrrec de president de la Generalitat. El juliol del 1936, però, va esclatar la Guerra Civil, i l'any 1939 va haver de fugir a França per l'arribada de l'exèrcit franquista a Barcelona.

Companys es va refugiar inicialment a Perpinyà, i després es va traslladar a París amb Carme Ballester, la seva dona. Però degut a la invasió nazi de França van quedar sota la zona ocupada i el 13 d'agost de 1940 els agents de la Gestapo el van arrestar i entregar a les autoritats franquistes, que inicialment el van tenir detingut a Madrid.

L'octubre del mateix any va ser traslladat de Madrid fins al castell de Montjuïc a Barcelona, per tal de jutjar-lo en un consell de guerra sumaríssim sense cap garantia processal, acusat per "adhesió a la rebel·lió militar". Va ser condemnat a mort del dia 14 d'octubre i l'endemà, dia 15, va ser afusellat de matinada.

3.3. VINCULACIÓ AMB LA RESISTÈNCIA FRANCESA I LA LLUITA PER ENDERROCAR FRANCO

La presència de republicans espanyols a la resistència francesa va ser abundant i significativa per aquest grup.

Després d'una feixuga estada a la sorra de les platges franceses, molts dels supervivents van allistats com a soldats francesos legionaris. Amb la invasió de França i la creació del

Règim de Vichy, una part de la Legió al moviment de la França lliure i altra part va ser lleial al govern de Vichy.

Els republicans espanyols que lluitaven al costat dels aliats es trobaven esperançats d'aconseguir la victòria, que indirectament confiaven que els proporcionaria la victòria també davant tots els estats feixistes, entre ells el de Franco.

“Em vaig allistar a la resistència francesa perquè pensava alliberar casa nostra. A França no se m’hi havia perdut res” confessa Bernat Garcia³

3.4. ELS MAQUIS I LA LLUITA A L'INTERIOR D'ESPANYA

Així mateix, després del desembarcament anglo-nord-americà de novembre de 1942 a Àfrica del nord, els alemanys travessen la línia de demarcacions de la França lliure i arriben a les costes mediterrànies. Tots els republicans espanyols aleshores es troben sota l'ocupació nazi. Aquest esdeveniment afavoreix la creació d'una guerrilla rural de resistència, on els espanyols republicans realitzen una gran tasca que fins i tot es titlla de decisiva en algunes zones de França.

Aquests resistents, especialment els antics combatents que van formar part de la resistència seguint les indicacions del Partit Comunista Francès, s'incorporen posteriorment als maquis espanyols, és a dir, als grups de persones armades que, després de la Guerra Civil, van decidir oposar-se al règim franquista.

La diferència principal entre els maquis francesos i els guerrillers espanyols era l'objectiu de la seva lluita: per una banda, els francesos lluitaven per una renovació política, uns certs canvis. En canvi, els espanyols buscaven la victòria per iniciar la reconquesta d'Espanya.

³ Paraules citades per Montserrat Roig al llibre *Els catalans als camps nazis*

3.5. ELS ESPANYOLS QUE VAN ALLIBERAR PARÍS

L'alliberació de París es produí l'agost de 1944 principalment gràcies a "La Novena", la primera companyia militar que entrà a la capital francesa i que negocià la rendició juntament amb els nazis. Cal destacar que de 160 soldats que formaven la campanya, 146 eren d'origen espanyol

La recuperació de París va ser precedida després dels importants avenços de les tropes aliades gràcies al desembarcament de Normandia i el de Provença, que conjuntament ajudaren a revifar els ànims de molts dels soldats del conjunt aliat.

Aprofitant el debilitament alemany, l'exèrcit francès es sublevà i s'aixecaren barricades als carrers, aconseguint finalment mostrar la seva autoritat vers els alemanys. En aquest enfrontament van participar de manera activa un gran nombre d'exiliats republicans espanyols que van fer tornar a onejar la bandera francesa a la Torre Eiffel.

Durant molts anys, França evità reconèixer el paper clau que realitzà La Novena. De manera injusta, el relat oficial que es coneixia durant un llarg període va ser, com afirmà Charles de Gaulle en el seu discurs davant l'Ajuntament el 25 d'agost del 1944, que la ciutat de París havia estat "alliberada per ella mateixa, pel seu poble, amb la col·laboració dels Exèrcits de França ". Afirmació discrepant degut a l'alt nombre de soldats espanyols que intervingueren en la lluita.

Fins l'any 2004 els republicans espanyols no van rebre cap honorificació ni reconeixement per part de França

El blindat Half-Track Guernica, de La Novena, a la desfilada pels Camps Elisis després de l'Alliberament de París. Font: Diari LA VANGUARDIA

4.- ELS CAMPS DE CONCENTRACIÓ

4.1. CONCEPTE DE CAMP DE CONCENTRACIÓ. ELS CAMPS NAZIS

Un camp de concentració és un centre de detenció o confinament on s'internen persones per la seva pertinença a un col·lectiu genèric, sense judicis ni garanties judicials. S'acostumen a emprar per centralitzar i tancar a opositors polítics, grups ètnics o religiosos, persones d'una determinada orientació sexual, presoners de guerra, civils habitants d'una regió en conflicte, o altres col·lectius.

El terme esdevingué per primera vegada a Cuba, on el capità general Valerià Weyler creà, el 1896, concentracions civils sotmeses a vigilància militar per tal de combatre les guerrilles antiespanyoles.

Però on els camps de concentració tingueren especial rellevància va ser a l'Alemanya nazi, on es convertiren en l'instrument central de l'Holocaust i de l'antisemitisme instaurat pel Tercer Reich

Tot i que el terme "camp de concentració" és popularment utilitzat per definir tots els camps nazis, en realitat n'hi havia de diferents tipus: camps de treball (Arbeitsdorf), camp d'extermini (Auschwitz), camps de presoners polítics (Grini), etc.

Els camps de concentració, coneguts principalment com a eina de treball i de tortura, van esdevenir durant l'Alemanya nazi entre 1933 i 1945. L'objectiu principal era dur a terme la separació dels col·lectius considerats inferiors o perillosos dintre de la societat que es considerava ideal, segons la ideologia nazi. A més a més, a degut a la manca de mà d'obra respecte a l'auge de la indústria alemanya un altre dels seus propòsits era explotar a tots aquells presoners que poguessin ser-ho sotmetent-los a treballs forçosos.

El primer camp de concentració es va construir a Dachau i va ser inaugurat el 22 de març de 1933. Malauradament, l'Alemanya nazi es va expandir notablement vora l'any 1939 i, per tant, els opositors del règim van augmentar, fet que va incrementar el nombre de construccions de camps de concentració.

4.2. ELS CAMPS DE TREBALL

El transcurs de la guerra va ampliar els territoris que quedaven sota el control alemany, fet que incentivar significativament el creixement de camps de concentració. Aquests es van expandir per tot Europa, on es van construir grans fàbriques on els obrers havien de treballar una jornada de dotze hores diàries a cost zero. Tot i que algunes tasques eren encomanades amb l'objectiu de produir material bèl·lic. A partir de 1940 nombrosos industrials van invertir en la construcció de fàbriques privades properes als camps de concentració per utilitzar una mà d'obra molt barata.

Els camps de concentració ja no eren simples presons sinó que també havien de subministrar les matèries primeres que necessitava Alemanya, per aquest motiu van haver d'explotar mines, treballar en camps agrícoles, confeccionar teixits, elaborar begudes, municions i armaments.

Els informes realitzats pels responsables del camp assenyalaven que l'esperança de vida dels presoners no superava els nou mesos en aquests tipus de camps.

4.3. ELS CAMPS D'EXTERMINI

Els camps d'extermini van ser uns tipus de camps que es van construir durant la Segona Guerra Mundial i que van complir la funció exclusiva de l'assassinat en massa. A diferència dels camps de concentració (Bergen-Belsen, Ravensbrück..) que servien com a centres de detenció i treball, els camps d'extermini eren considerades com "fàbriques de mort".

L'objectiu principal del camp era el genocidi i eren construïts amb l'únic objectiu de dur a terme l'assassinat sistemàtic dels presoners.

Les víctimes principals d'aquests camps eren els jueus, col·lectiu el qual va ser transportat de camps de treball o guetos a camps d'extermini a partir de l'any 1942 tot i que hi havia una àmplia varietat d'ètnies.

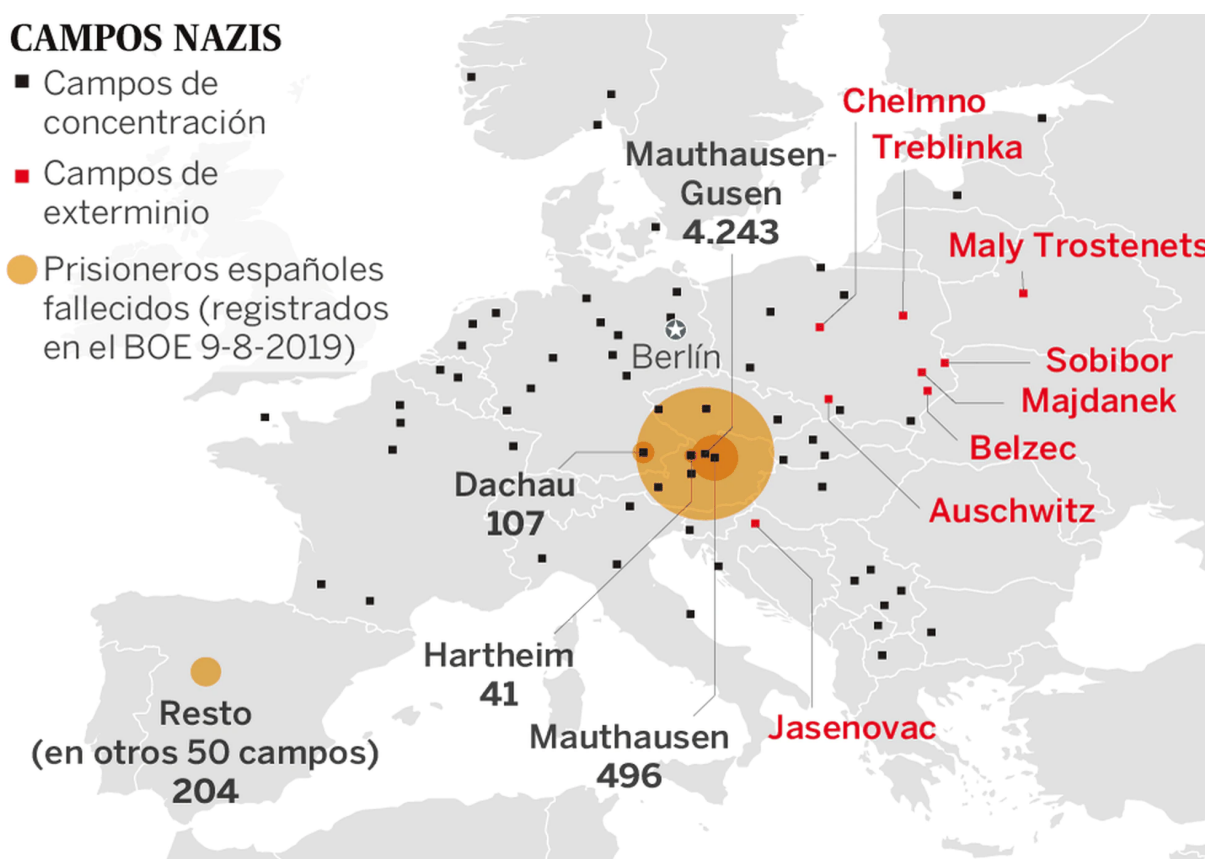
Gairebé tots els deportats que arribaven a aquests camps, sempre traslladats amb tren, eren enviats instantàniament a les cambres de gas. La seva esperança de vida no augmentava d'escasses hores. El camp d'extermini més gran era Auschwitz-Birkenau a Polònia, que per a la primavera del 1943 disposava de quatre cambres de gas.

A part de les cambres de gas, els nazis van desenvolupar una tècnica letal per aconseguir arribar a la "solució final" . Es tractava de furgonetes que abocaven al seu interior els propis gasos d'escapament, que eren verinosos i letals. Cada camp d'extermini funcionava de manera diferent, però cadascú tenia procediments per a obtenir una matança i ràpida i eficient.

A diferència d'Auschwitz, on s'usava el Zyklon B, pesticida a base de cianur, altres camps van fer servir gasos d'escapament produïts per grans motors de combustió.

CAMPOS NAZIS

- Campos de concentració
- Campos de exterminio
- Prisoneros españoles fallecidos (registrados en el BOE 9-8-2019)

Mapa dels diferents tipus de camps de concentració a Europa. Font: Diari *EL PAÍS*

4.4. EL CAMP DE MAUTHAUSEN

Alemanya va annexionar a Àustria el 12 de març de 1938, i, per tant, van convertir-se en una sola nació. Els nazis van decidir instal·lar a la localitat Mauthausen el camp més important d'Àustria. Tot i que Mauthausen no fos considerat un camp d'extermini, les xifres de morts diaris eren molt elevades degut a les dures condicions de treball.

En aquest camp hi van morir aproximadament 477 republicans espanyols (153 catalans i andorrans) i a Gusen (el seu subcamp) en van morir 3.839 (1582 catalans)⁴. Per aquest motiu, és conegut com el camp dels espanyols.

El camp es trobava a 20 quilòmetres de Linz i molt a prop de la pedrera, on els nazis planejaven fer treballar als presos, aquest fet va determinar la seva ubicació afegint el factor de la proximitat amb la xarxa de transport. Els primers deportats en arribar a Mauthausen van ser 300 deportats del camp de Dachau, els mateixos que van encarregar-se de construir el camp a l'inici.

El camp va ser considerat com a categoria de grau III, classificació que comportava unes condicions de vida i de treball més dures ja dintre de les severes en les quals es trobaven en tots els camps de concentració nazi. En aquests tipus de camp eren interns majoritàriament els presos polítics, considerats enemics del règim feixista. Tot i que també hi havia criminals professionals, asocials, polonesos, jueus i nacionalistes.

La majoria dels presoners que arribaven a Mauthausen provenien d'un *Stalag* (camp de presoners de guerra durant la Segona Guerra Mundial). Aquest fet condicionava negativament la seva esperança, ja que la majoria no veien llum al final del camí.

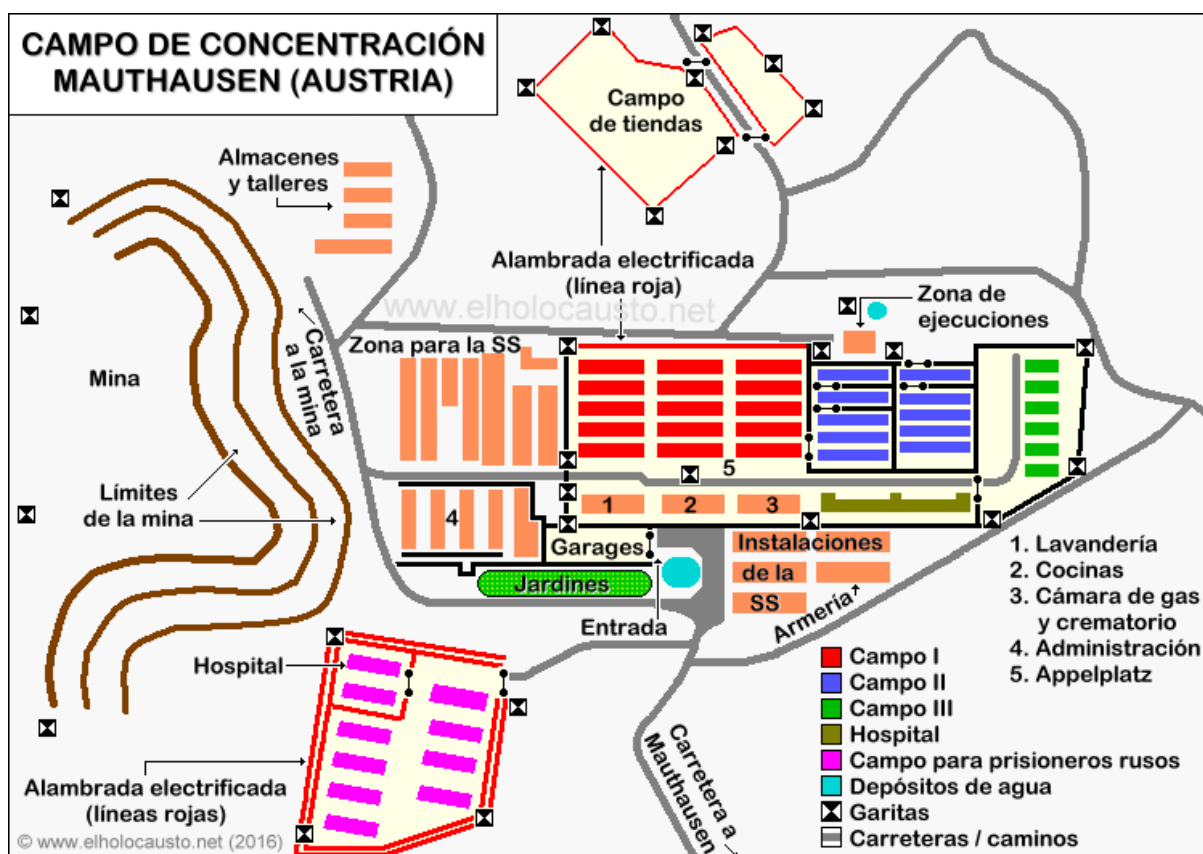
En aquell ambient si respirava temor, molts dels deportats van valorar la idea del suïcidi, ja que popularment es sabia que les dues úniques maneres d'abandonar el camp era pel fum de les xemeneies o pels filferros elèctrics.

Les instal·lacions del camp estaven formades per: les barraques, el *Revier* (infermeria) el crematori, les cuines, els dipòsits d'aigua, els edificis administratius...

⁴ Xifres calculades per Casimir Climent i Sarrion, deportat espanyol que treballava a les oficines de Mauthausen, citades per Montserrat Roig al llibre *Els catalans als camps nazis*

A l'exterior el camp estava envoltat per un gruixut mur i torres de vigilància que li donaven un aspecte aterridor i fortificat.

Les dutxes de Mauthausen eren entrant al camp a la dreta. Com totes les dutxes del camps de concentració, eren col·lectives i les condicions a les quals es veien sotmesos eren inhumanes. Algun dels actes que realitzaven els kapos per torturar els presoners consistia en llançar aigua bullent i instantàniament aigua gelada.

Plà del camp de concentració de Mauthausen l'abril de 1945

FONT: <https://www.lasegundaguerra.com/viewtopic.php?t=12481>

El primer pas pel que passaven els nouvinguts era l'accés a la dutxa on els feien despullar i seguidament els hi pelaven els cabells a tots de la mateixa manera. Rebien una camisa, uns pantalons i uns esclops, evidentment que no eren fets a mida, i eren incòmodes per treballar. Fins i tot algunes peces de roba eren cedides de presoners que havien mort i comptaven amb les seves taques de sang.

És sabut que els deportats s'aixecaven a les 4 de la matinada i a l'hivern a les 5 i l'hora de la formació era a les 6, una hora més tard a l'hivern. El treball principal dels exiliats era la pedrera, popularment coneguda com les escales de la mort, formades per 186 esglaons totalment desiguals, per on a vegades eren obligats a carregar pedres de fins a 50 kg fent així que caiguessin desplomats deixant anant la càrrega que queia seguidament en els presos del darrere creant un efecte semblant al dòmino.

Els SS utilitzaven la pedrera com a lloc d'entreteniment on martiritzar i assassinar als presoners. A més a més de gaudir veient l'escena també acostumaven a posar-se als dos cantons i quan veien alguna extremitat que sobresortia de la formació, el colpejaven amb el fusell i el disparaven. Una altra pràctica que realitzaven els SS era conegut com a "salt del paracaigudista" que consistia en llançar els presoners des del punt més alt de la pedrera, clar exemple del comportament cruel i inhumà del nazisme.

A la pedrera, s'hi realitzaven dues tasques principals. El primer grup eren especialistes que manejaven els compressors, els martells i la dinamita, i, per una altra banda, hi havia els presos que feien el treball de càrrega i descàrrega. Aquest era el grup que era condemnat a morir.

La pedrera s'anomenava Wiener-Graben. Havia estat cavada en una muntanya de pedra blanca i s'hi entrava pels 186 esglaons de l'escala que venia del camp. Al capdamunt del cràter, hi havia un tancat de punxes i a cada 50m, un mirador per vigilar als presoners.

Normalment, la jornada de treball durava entre 11 i 12 hores de dilluns a dissabte. Per tant, treballaven unes 60 hores a la pedrera o 70 a altres Kommandos (petits camps de concentració que depenien del principal).

A partir de 1943, com a la resta dels camps de concentració, els presos van començar a treballar en diferents oficis que englobaven la indústria bèl·lica.

L'alimentació es feia en horaris reduïts i molt específics, concretament per dinar els presoners només comptaven de 30 minuts per alimentar-se d'una sopa de naps amb alguna patata o pastanaga. A la nit rebien un trosset de llonganissa o un trosset de margarina i un pa per repartir-se entre diferents presoners. Aquest "menú gastronòmic" que es duïa a terme als camps de concentració va ser establert des de Berlín que va

decidir una dieta de 2.300 calories diàries (3.500 o 4.000 són les que es calculen necessàries per a realitzar el tipus de treball que realitzaven els deportats).

En el cas de Mauthausen, el menjar que era distribuït no arribava ni tan sols a les 1.500 calories. Combinant això amb el fort esforç físic al qual es veien sotmesos els presoners va ser una de les causes més importants de la mortalitat al camp.

4.5. EL “SANATORI” DE GUSEN

A finals de 1939, el camp de Mauthausen es trobava complet i abastit. El nombre de presoners havia crescut intensament d'un any a l'altre i 3.000 presoners ja s'hi allotjaven el camp.

Aleshores, es va decidir construir un nou camp, Gusen, a uns 4,5 km de distància. Els primers presoners van ser traslladats a mitjans d'abril de 1940 i seguidament va arribar el primer transport de presoners el 25 de maig del mateix any. El camp de Gusen va ser construït pràcticament pels presoners espanyols, que van arribar quan a penes hi havia res construït ni consolidat. De la xarxa de camps dependents de Mauthausen, Gusen va ser on més presoners espanyols van anar a parar.

A l'hora de seleccionar-los i classificar-los triaven als homes més vells i ineficients pel treball i els asseguraven que anaven a un sanatori. Però realment, tots els febles i malalts de Mauthausen eren traslladats a Gusen per ser eliminats.

A Gusen, de manera idèntica a Mauthausen hi van anar a parar milers de polonesos, presoners polítics i diferents col·lectius opositors al nazisme. A causa de l'àmplia oferta de presoners i reclusos el camp va esdevenir molt eficient.

Es trobava en un lloc idoni per explotar els reclusos, ja que es trobava al costat d'una gran fàbrica de maons i tres pedreres. L'objectiu principal de la seva construcció era abastir la tasca que requerien les pedreres de granit.

A finals de 1940, s'havien construït tres zones per a presoners, algunes casernes per a la SS i una tanca elèctrica que envoltava el camp. En total, es disposava de 32 barraques,

24 per l'estada dels presos, en les quals acostumaven a dormir unes 500 persones tot i que hi cabessin al voltant de 200 i 8 que s'usaven com a magatzems i infermeries.

"Hi havia temps per treballar i temps per morir", assegura Martha Gammer, presidenta del Comitè Memorial de Gusen⁵.

Una de les dades que menciona la UNED (Universitat nacional d'Educació a Distància) és que dels primers 10.000 homes enviats a Gusen, 3.000 van ser escollits per ser eliminats directament.

Aquest camp va ser el primer en mecanitzar l'assassinat massiu mitjançant la injecció de gasos d'escapament dels motors en camions especials, tot i que es van emprar també mètodes com: injeccions letals i pallisses, llançar els presoners al precipici de la pedrera, ofegar-los en tines d'aigua, i realitzar-los dutxes eternes d'aigua gelada que duraven fins a la mort dels individus.

Com que el camp central de Mauthausen estava encara en construcció en aquest temps, també, tots dos camps (Mauthausen i Gusen) van ser administrats pel SS-Standartenführer Franz Ziereis a partir d'un comando central a la vall de Wienergraben.

"Al camp de Gusen, conegut com 'L'escorxador', van morir tres de cada quatre republicans i no es coneix": Esther Calcerrada, neboda néta d'un supervivent.⁶

Cap a 1943 el camp de Gusen I va quedar-se petit, a conseqüència d'això l'antic dipòsit de la SS va ser reconvertit en un altre camp de concentració, aquest va passar a anomenar-se Gusen II. El nou camp albergava entre 12.000 i 16.000 interns. A finals de 1944, es va posar en funcionament una altra part de Gusen.

Es van usar parts d'una infraestructura d'una fàbrica i es van convertir en un tercer subcamp de Gusen, conegut com Gusen III.

⁵ Citat a l'article de RTVE *"Mauthausen: el infierno que revelaron las fotografías del republicano español Francesc Boix"* publicat el 4 de maig de 2021 per Milagros de Diego

⁶ Citat a l'article de SER *"En el campo de Gusen, conocido como 'El matadero', murieron tres de cada cuatro republicanos y no se conoce"*: Esther Calcerrada, sobrina nieta de un superviviente" publicat el 5 de maig de 2022 per Paula Ramos Barral

Tot i que les instal·lacions de les xarxes de Mauthausen-Gusen augmentaven constantment i el nombre de subcamps també, no es va poder evitar la sobrepoblació a tot els barracons d'aquestes. De finals de l'any 1940 a l'any 1944, el nombre de presos per llit va augmentar de 2 a 4.

4.6. ESPANYOLS A MAUTHAUSEN

Tot i que Espanya no intervingué en la Segona Guerra Mundial, molts espanyols van morir al camp de batalla i a camps de concentració. Republicans, socialistes i comunistes considerats presoners van ser enviats a diferents camps: Ravensbrück, Auschwitz o Mauthausen, destí de la majoria. Numèricament, els republicans signifiquen una xifra petita amb relació a la xifra de deportats d'altres nacionalitats. Tot i així, però, van ser els primers lluitadors antifeixistes que es van haver d'enfrontar al règim de dos dictadors, Franco i Hitler.

El 70% dels espanyols deportats a camps nazis van anar a parar a Mauthausen, el que va fer que fossin el grup nacional més nombrós. En aquest camp van anar a parar 7533 espanyols, aproximadament 5.000 dels quals moririen allà.

Les autoritats alemanyes s'encarregaven d'escollir el destí dels presoners. Francisco Franco, per la seva banda, va replicar que no existien espanyols fora de les fronteres; per això els republicans de Mauthausen dins del camp, com tots els diferents col·lectius, van ser classificats amb un triangle, en el seu cas de color blau, que els designava com a apàtrides, és a dir, sense que cap estat els reclamés com a propis i amb una S d'Spaniers (espanyols) al centre.

Els primers espanyols van arribar a Mauthausen l'agost de 1940 i tot i que tots els republicans espanyols no van arribar al mateix temps al camp els supervivents afirmen que l'arribada al camp va ser esgarrifosa sobretot per aquells qui van arribar últims. Entre ells, Joaquim Amat Piniella confessà en el llibre de Montserrat Roig que veure espanyols en aquell camp desnodrits i desesperats va rebaixar la seva esperança de continuar vivint.

Els espanyols que arribaven a Mauthausen ho feien principalment per dues vies: la més habitual són els antics presoners de guerra que França va considerar en edat militar, els que va incorporar en les seves companyies de treball, no eren pròpiament militars, però si anaven uniformats. Aquestes persones van ser les que quan es van desintegrar els fronts francesos van caure ràpidament en mans dels exèrcits alemanys.

I l'altra, esdevingut temps més tard, són petits grups que procedeixen de la resistència francesa (s'hi trobaven integrats)

Les tasques principals que van realitzar els espanyols van ser en la construcció del propi camp i d'alguna de les seves dependències i, per una altra banda, la pedrera Binagraven a l'inici i posteriorment en les pedreres de Gusen, situades a uns 5 km de Mauthausen.

“Mentre dormíem, en els barracons, no teníem malsons; el malson començava quan ens despertàvem”, relatava el deportat Ramón Milá, un dels republicans que va aconseguir sobreviure⁷

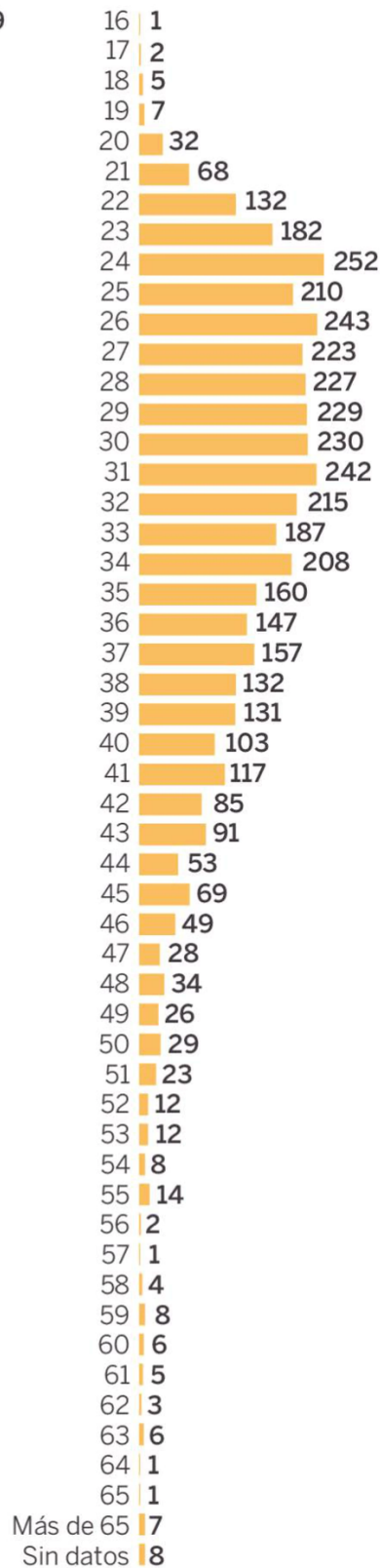
⁷ Citat a l'article “Mauthausen, el campo de los españoles, nunca más” de la Unitat Cívica per la República. Escrit per Sergi Moyano Hurtado (2 de novembre de 2017)

PRESOS ESPAÑOLES FALLECIDOS EN MAUTHAUSEN

PROVINCIA DE ORIGEN

EDAD AL MORIR

Gràfic dels espanyols assassinats a Mauthausen dividits per províncies i edats. Font: Diari *EL PAÍS*

4.7 DONES A MAUTHAUSEN. ELS BORDELLS DEL CAMP

Les dones deportades acostumaven a ser internades en camps de dones, la gran majoria a Ravensbrück. Durant el transcurs de la guerra algunes d'aquestes van ser transportades a Mauthausen. Aproximadament, unes 8500 dones van ser empresonades i maltractades en aquest camp⁸.

Tot i ser un nombre abundant, existeix poca informació i recursos perquè els investigadors puguin dur a terme recerca sobre l'estança de dones en aquest camp de concentració.

Durant els primers anys, Mauthausen servia com a lloc de trànsit o d'execució per a les dones, característica que va canviar el 1945 quan les presoneres també van començar a residir-hi, però durant un període molt curt de temps, perquè el 5 de maig d'aquell mateix any el camp seria alliberat.

Partiren de Ravensbrück al març i arribaren a Mauthausen deu dies després. La tasca que se'ls hi va encomanar consistia a netejar les runes de les estacions de Wels i Amstetten, que foren bombardejades pels aliats.

Pel que fa a les republicanes espanyoles, en total 7, que van arribar entre 1944 i 1945 a Mauthausen per motius polítics, van sobreviure totes i van ser alliberades per les tropes nord-americanes el maig de 1945.

Independentment dels treballs forçats, aproximadament 3.000 dones de diferents nacionalitats van ser sotmeses a abusos sexuals durant la seva estança al camp. La mania que tenien els nazis d'anotar tots els esdeveniments que es produïen als camps, ha ajudat a descobrir als historiadors que a l'any 1942 s'obrí el primer bordell (lloc on s'exerceix la prostitució) al camp de Mauthausen.

La visita als bordells era una de les "recompenses" que rebien els presos, excepte els jueus, i tenia l'objectiu d'incentivar als reclusos i millorar el seu rendiment, evidentment,

⁸ Càlculs aproximats de l'article de la revista Swissinfo "Las siete españolas de Mauthausen, víctimas del terror nazi contra mujeres" publicat el 31 de juliol de 2022

sense tenir el consentiment de les dones. A més a més, és sabut que Himmler⁹ va ordenar que tots els presoners homosexuals fessin una visita obligatòria als bordells cada setmana com a tractament per “curar-los”.

Habitualment les preses obligades a prostituir-se eren d'origen alemany i procedien del camp de dones de Ravensbrück. El motiu del seu internament era en molts casos antecedents de prostitució de carrer. És una de les clares contradiccions del sistema nazi: el mateix govern que combatia oficialment la prostitució comptava alhora una xarxa de bordells.

A part d'abusos sexuals continus, aquestes dones van haver d'experimentar diverses situacions traumàtiques per part dels SS. Segons hhg

4.8 ELS REPRESALIATS MATARONINS A MAUTHAUSEN I UNA VICTIMA MATARONINA DE LA DEPORTACIÓ A ESPANYA

RAMÓN ANIENTO CARMEN(18/12/1904)- (22-10-1941)

El Ramon va ser el cinquè fill d'una família humil. Havia estat guàrdia urbà i en les seves estones lliures treballava de joier.

Un cop finalitzada la guerra civil per por a ser detingut per les tropes franquistes s'exilià a França amb el seu cunyat. A França va ser capturat i internat a Argelers. Amb l'esclat de la 2a guerra Mundial va ser deportat l'Stalag XI-B i el 27 de gener de 1941 el van traslladar a Mauthausen, on va ser empresonat durant nou mesos. Finalment, va anar a Gusen, fins a la data de la seva mort, amb trenta-sis anys.

JOSEP ASTORT I MASIP (08/04/1909)-(28/08-/1941)

En Josep Astort va ser saxofonista de la Banda Municipal dels Verds de Mataró i es casà amb Remei Claus, amb qui tingué dues filles. Va ser deportat a l'Stalag I-B a Olsztynek (República de Polònia) i posteriorment va ser deportat a Mauthausen el dia 9 d'agost de 1940. Finalment, acabar morint a Hartheim-Gusen el 28 d'agost de 1941 amb 32 anys.

⁹Fou oficial i criminal de guerra alemanya d'alt rang. Considerat un dels principals líders del Partit Nacionalsocialista durant el règim nazi.

NIABEL BELIS MIRALLES

Niabel Belis fou un serraller mataroní que fou cridat a la lleva de 1936. Va ser detingut per la policia francesa, el novembre de 1940, després d'haver travessat la ratlla de demarcació entre la zona ocupada i l'anomenada zona lliure de França. La policia el lliurà ràpidament als alemanys de la zona ocupada, els quals el traslladaren a la ciutat de Blois, on el tancaren a la presó. Després d'un mes el portaren a Alemanya, a la presó de Trier²¹. Finalment, va ser deportat l'any 1941 al Camp de Concentració de Dachau, d'on aconseguí sobreviure i un cop alliberat del camp es traslladà a París amb escassa salut i on moriria poc després.

JOSEP DURAN MARTORI (26/09/1901)- (13/12/1942)

En Josep es dedicava a l'ofici de barber, igual que el seu germà. Al llarg de la seva vida es casà amb dues dones, però només tingué fills amb la segona. Després d'exiliar-se la família perd la seva pista i no sap què se n'ha fet d'ell. A partir de les investigacions del grup de Recerca de Memòria Històrica la família d'en Josep va saber que durant el seu exili a França va ser internat al camp de concentració d'Argelers, i des d'allà se li assignà el treball de construir murs per la Línia Maginot. Durant aquell període els alemanys el detenen i el porten a Mauthausen d'on posteriorment serà traslladat a Gusen, destí final de la seva vida.

JOSEP FERRER COLL (1900)-(18/2/1942)

Josep Ferrer fou un dels 357 refugiats espanyols assassinats a Mauthausen que procedia del Convoy dels 927. Morí a Gusen amb quaranta-dos anys Actualment cap familiar ni conegut es posà en contacte amb les entitats memorialístiques i no s'ha pogut conèixer el seu passat.

JOSEP GUASCH (19/08/1904)-DESCONEGUT

Josep Guasch va ser fill de sastre. El 17 de gener del 1944 va ser empresonat a Compiègne i deportat dos dies després a Buchenwald. No se'n sap res de la seva història ni destí final.

PEDRO GUILLEUME REIXACH (12/06/1913)-ALLIBERAT

Va ser empresonat a l'Stalag XI-A (Altengrabowt, Alemanya). Serà deportat el 26 d'abril del 1941 a Mauthausen, sobreviura a aquest camp i serà alliberat el 5 de maig del 1945.

JOSEP HERRERA ALTIMIRA (22/04/1903)-(14/11/1941)

Josep Herrera va ser empresonat a l'Stalag XII-D situat a Trier, Alemanya, a 9 km de Luxemburg. Serà transportat a Mauthausen el 25 de gener del 1941. Finalment va ser assassinat amb trenta-vuit anys a Gusen

JOSEP MARIÀ JULIÀ MENDOZA (19/10/1910)-(23/06/1942)

Josep Julià fou empresonat a l'Stalag XVII-A (Kaisersteinbruch, Àustria). Va ser deportat el 7 d'abril de 1941 a Mauthausen i assassinat el juny del 1942, a l'edat de trenta-dos anys.

JOAQUIM MIR BRUGADA (06/08/1906)-(25/09/1941)

En Joaquim Mir també va ser transportat amb el Convoy dels 927. Es casà amb Pepita Llopis l'any 1935. Cinc anys després va ser deportat després de participar a la batalla de l'Ebre i exiliar-se a França, on va ser internat al camp de Saint Cyprien 14. A partir de diverses cartes i postals trobades pels seus familiars, s'ha pogut reconstruir la història del seu exili. Es té constància que fou empresonat a Angulema i el 24 d'agost arribà al camp. Serà assassinat finalment el 25 de setembre del 1941 al Castell de Hartheim (Gusen) A l'edat de trenta-cinc anys.

JULI PEY TORRENTS (29/07/1905)-(03/11/1941)

L'únic que es coneix avui d'en Juli Pey que fou empresonat a RSHA / FS-141 (Vesoul, França) Deportat el 8 d'agost del 1941 al camp de concentració de Mauthausen. Assassinat a l'edat de trenta-sis anys

CAMIL QUINTANA BASSAS (14/11/1906)-(22/09/1941)

Camil Quintana fou empresonat a l'Stalag VII-A (Moosburg, Baviera). Fou deportat el 6 d'agost del 1940 a Mauthausen. No es té cap altra informació sobre aquest mataroní que serà assassinat a Gusen el 22 setembre del 1941, amb trenta-cinc anys.

ELIES SORIANO GONZÁLEZ (31/05/1914)-(19/11/1941)

Elies Soriano es dedicava a la tintoreria. Va ser cridat a la lleva de l'any 1936, amb 22 anys a la secció de Marina16. Empresonat a l'Stalag X-B (Sandbostel, Alemanya) Fou deportat el 3 de març del 1941 a Mauthausen. La família d'Elies Soriano explica que ell va marxar a l'exili i que va estar al camp de concentració d'Argelers. Quan va començar la II Guerra Mundial va anar de voluntari a construir trinxeres; on l'empresonà la Gestapo i el

portaren al camp de concentració de Mauthausen. Va ser assassinat el novembre del 1941 a l'edat de vint-i-set anys.

FRANCESC VERDALET GUARDIOLA (26/07/1914)-(17/10/1941)

Francesc Verdalet nasqué a Blanes i fou el cinquè fill de la família, però amb només 4 anys, es traslladaren a viure a Mataró, per motius laborals del seu pare. Un cop acabà l'escola, entrà a treballar a la fàbrica tèxtil de Can Gassol. Va haver d'exiliar-se a França i d'allà interna al camp d'Argelers. Després d'un llarg recorregut va ser internat a l'Stalag XI-D i el 27 de gener de 1941 va arribar al camp de Mauthausen. En el final dels seus dies va ser traslladat a Gusen, on l'injectaren una injecció de benzina al cor, morint així amb vint-i-set anys.

JOAN PEIRÓ BELIS (18/02/1887)-(24/07/1942). VÍCTIMA DE LA DEPORTACIÓ

Joan Peiró va dedicar-se des de petit a la indústria del vidre i als 20 anys va casar-se amb Mercè Olives i tingué 8 fills.

Va ser el reorganitzador principal de la Federació Espanyola de Vidriers i Cristallers i dirigent de la Federació Local de Sindicats de Badalona. Es va fer càrrec de la secretaria del comitè nacional de la CNT. A més a més, escriví articles al diari Llibertat i durant la guerra civil va ser nomenat ministre d'Indústria en representació de la CNT. Un cop finalitzada la guerra, es va exiliar a França i l'any 1940, la policia francesa el detingué i el lliurà a la Gestapo que, finalment, el van entregar a les autoritats espanyoles. Empresonat a València, va ser executat a Paterna el 24 de juliol de 1942, després d'un judici sumari i de negar-se a acceptar ofertes de col·laboració amb el règim franquista.

4.9. FRANCESC BOIX

4.9.1 LA SEVA TASCA A MAUTHAUSEN

Francesc Boix va ser un republicà català que va sobreviure a la Guerra Civil Espanyola, a les condicions d'un Stalag de la Baixa Saxònia i finalment al tenebrós camp de Mauthausen, on va aconseguir amagar els negatius de les fotografies que realitzaven els SS.

Era nascut en una modesta família barcelonesa. Entre els seus talents destacava un do per les llengües, aptitud que va facilitar la seva estada a França, on va adquirir coneixement de francès i a l'Stalag aprengué idees generals sobre alemany.

L'ensenyament d'alemany va fer que Boix fou escollit per ser traductor a un Kommando dedicat a construir la carretera de la pedrera del Danubi.

Boix no volia canviar de tasca per temor a realitzar malament el que se li encomanava per haver perdut pràctica en la fotografia, tècnica que li havia ensenyat el seu pare, però els líders nazis havien pres la decisió i passà al sector fotogràfic, més concretament al d'identificació.

Des de l'inici del seu internament al camp, l'any 1941, Boix va treballar com a ajudant del laboratori del camp nazi en la secció d'identificació. Gràcies a ell, a Carlos Garcia i a tota una xarxa de companys, va ser possible salvar centenars de fotografies que il·lustraven la crueltat d'un sistema en què la fam i l'esgotament mataben amb tanta eficiència com les càmeres de gas de Gusen. El grup d'espanyols van actuar amb clandestinitat amagant els negatius en llocs estratègics, jugant-se així la vida.

Dintre d'aquestes actuacions destaca la figura d'Anna Pointner, una dona austríaca de sentiment socialista que residia entre el camp de Mauthausen i una de les fàbriques en què anaven a treballar alguns presoners. De camí a la fàbrica on treballaven, el Comando Poacher passava per davant del jardí d'Anna, i llançaven per sobre els murs els negatius copiats que ella recollia i guardava entre les pedres del mur del seu habitatge. Amb aquest mètode, i gràcies a tots els que van assumir riscos, Boix que copiava els negatius d'amagat, els 50 presoners del Comando Poschacher i Anna Pointner, que els va amagar durant mesos als murs de cas; es van aconseguir rescatar aproximadament 20.000 negatius.

En el moment de l'alliberament, en comptes de prendre armes i organitzar-se com la resta de presos, Boix va decidir fotografiar tots els escenaris del camp de concentració: un forn crematori, presoners famèlics amb la mirada perduda i finalment els grups de soldats nord-americans que arribaven al camp.

Al judici de Nuremberg, els negatius rescatats per part dels republicans espanyols van ser proves irrefutables per a demostrar la participació i total consciència dels nazis en els camps de concentració.

Boix va tenir un final solitari. Les privacions sofertes i una latent tuberculosi posaren fi a la seva vida a l'edat de trenta-un anys. Va morir a París, a l'hospital Rothschild en una situació d'escassetat econòmica. Fou enterrat en la més absoluta soledat al cementiri de Thiais. El 2017 es produí l'exhumació de les seves restes per transportar-les al cementiri del Père Lachaise.

Gràcies a la seva significant tasca avui dia s'han escrit molts llibres sobre la seva història, com per exemple: *El fotógrafo del horror*, de l'escriptor Benito Bermejo.

L'any 2018 s'estrena la pel·lícula "El fotógrafo de Mauthausen" dirigida per Mar Targarona i protagonitzada per l'actor Mario Casas. El film nominat als premis Goya i premis Gaudí ha plasmat per primera vegada de manera audiovisual la història de Boix i les seves activitats clandestines, que posteriorment, seran tan valuoses.

4.9.2 TESTIMONI ALS JUDICIS DE NUREMBERG

Les vistes del Tribunal Militar Internacional de Nuremberg es van desenvolupar entre el 20 de novembre de 1945, nou mesos després de l'alliberament de Mauthausen i l'1 d'octubre de 1946, durant 403 sessions.

Vora uns 240 testimonis van ser citats per a declarar durant aquests mesos

La majoria dels acusats van admetre haver comès els crims de què se'ls acusava, encara que s'excusaven i declaraven que senzillament seguien ordres d'una autoritat superior. Els qui van estar involucrats directament en els assassinats van rebre les sentències més intransigents. Altres persones que van exercir papers clau a l'Holocaust, inclosos funcionaris i executius empresarials que van utilitzar els presoners dels camps de concentració per fer treballs forçats, van rebre sentències curtes o càstigs insignificants.

Entre la llista de les persones citades a declarar destaca la figura de l'únic republicà espanyol: Francesc Boix-popularment conegut com el fotògraf de Mauthausen.

Boix que aleshores residia a Paris va traslladar-se a Nuremberg, on va es va allotjar al Grand Hotel, l'allotjament que havia pertangut a Hitler i en el que encara es percebien greus desperfectes i danys causats per la guerra.

Boix va comparèixer en francès davant el tribunal en dues sessions consecutives, la primera el 28 de gener de 1946. La seva tasca principal va consistir a declarar davant el tribunal mentre es projectaven les fotografies que ell havia realitzat amb l'objectiu d'aclarir als jutges el context i la localització de cadascuna.

Font : Periòdic *El diari*

El testimoni de Francesc Boix quan se li va presentar aquesta imatge va ser:

“Això és una comparsa per un austríac que s’havia fugat. Era fuster en el garatge, i se les va arreglar per fer en una caixa en la que es podia amagar i sortir així del camp. Però, poc temps després, el van capturar. El van posar en un carretó que servia per transportar cada dia als morts al crematori; hi havia lletrers en alemany que deien: “tots els ocells han tornat”. Va ser condemnat, passejat davant de 10.000 deportats, hi havia una orquestra de gitanos que, durant tot aquell temps, tocaven la cançó de “J’attendrai”. Quan el van penjar, es balancejava a causa del vent que hi havia i tocaven una cançó molt coneguda “Bill Black Polka”

Entre altres preguntes, el fiscal també va qüestionar a Boix : "*Reconeix entre els acusats algun dels visitants del camp de Mauthausen qui va veure mentre hi va ser internat?*" Boix va reconèixer Albert Speer, que es desplaçà com a ministre d'armament el 1943.

5.- L'EXILI AL FINAL DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

5.1. L'ALLIBERAMENT DELS CAMPS

El 5 de maig de 1945, pocs mesos abans que finalitzés la Segona Guerra Mundial, les tropes americanes van entrar al camp de Mauthausen. Va ser un dels darrers camps a ser alliberats.

Els presos van rebre l'exèrcit nord-americà amb una enorme pancarta que deia: "Els espanyols antifeixistes saluden les forces alliberadores". No obstant, el que no sabien, és que no hi hauria alliberament per als republicans.

Molts dels camps no es conserven avui dia, ja que per evitar contagis de les malalties que continuaven sent abundants en aquells territoris, es van cremar com a mesura preventiva

Alliberament del camp de Mauthausen el 5 de maig de 1945 Font: Fotografia cedida de Francesc Boix Diari *EL MUNDO*,

5.2. EL DIFÍCIL RETORN A ESPANYA

Tot i que la història dels refugiats europeus a la II Guerra Mundial ha estat documentada, i molts llibres i pel·lícules han protagonitzat els moments més polèmics i atractius com les confrontacions bèl·liques o les ideologies feixistes, no hi ha hagut la mateixa repercussió

pels espanyols que se'ls va impedir la repatriació (no podien tornar a l'Espanya de Franco i el Govern republicà tampoc era reconegut).

Posteriorment a l'alliberament dels camps, s'iniciava la recuperació dels internats i el complex procés de la seva repatriació als països d'origen. A diferència de la resta d'internats, els republicans espanyols es van veure en la impossibilitat de tornar a casa per la dictadura de Franco i la més que probable persecució i repressió que haurien patit en cas de retornar.

"Alguns espanyols van començar a treballar pel nostre exèrcit. Feien de traductors, de conductors o, simplement, netejant les instal·lacions. No obstant, poc després, els van fer fora perquè deien que eren comunistes". Afirma el soldat estatunidense Álvaro Rodríguez¹⁰

La majoria dels republicans espanyols presos als camps nazis havien combatut amb França a la II Guerra Mundial i esperaven que els aliats els ajudessin a posar fi a la dictadura franquista a Espanya. Però les seves esperances estaven allunyades de la realitat. Els aliats van determinar que Franco ja només era un problema per als espanyols, i, per tant, no els interessava intervenir a Espanya. Els Estats Units i la Gran Bretanya ja només pensaven en el seu següent enemic, Stalin. La geopolítica de l'enfrontament entre blocs va deixar, en conseqüència, els alliberats sense una llar on tornar. Havien sortit dels camps nazis amb vida, però eren apàtrides.

Els republicans van veure's desprotegits per qualsevol nacionalitat, ja que van ser traïts per Espanya (Franco els havia negat la condició d'espanyols i els havia abandonat totalment en mans dels nazis), i després van tornar a ser traïts pels aliats, que mai no van voler l'enderrocament de la dictadura franquista. I també es podria dir que han estat traïts per l'Espanya democràtica, que no s'ha dignat mai a honrar degudament els milers d'espanyols que van viure la barbàrie nazi a les seves pròpies pells.

La immensa majoria d'ells van decidir buscar un mitjà de subsistència a França. Una minoria ressentida amb aquesta nació va descartar aquesta possibilitat per la seva

¹⁰ Citat al diari PÚBLICO, a l'article *La liberación del campo nazi Mauthausen: 71 años después de una traición múltiple*, publicat el 4 de maig de 2016

vivència en els camps de concentració francesos o fins i tot de presoners, i van ser contractats pel contraespionatge americà per executar la tasca d'identificació i es quedaren a Àustria.

Una mostra del desinterès franquista pels interns espanyols a Mauthausen es pot constatar en la zona de memorials existent al costat dels camps. Així, quan els països que havien tingut interns a Mauthausen anaven pactant diferents zones al costat del camp per a construir els seus memorials i homenatjar el record de les seves víctimes, l'Espanya franquista va refusar de demanar qualsevol espai. Tant és així que l'actual monument en record de les víctimes espanyoles es va construir en el territori adjudicat a França. I també s'ha de dir que cada any, en l'aniversari de l'alliberament del camp de Mauthausen, moltes delegacions oficials d'altres estats reten homenatge i fins i tot honors militars en el monument en record dels refugiats espanyols, especialment per commemorar l'ajut i la solidaritat que els seus interns van rebre per part dels interns espanyols dintre del camp.

5.3. L'EVOLUCIÓ DE L'EXILI DESPRÉS DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

En acabar la Segona Guerra Mundial i constatar que la dictadura feixista de Franco es mantindria al poder sense que els altres estats fessin res per derrocar-lo i tornar Espanya a la democràcia, els exiliats van construir la seva vida a l'exterior i van anar integrant-se en les societats i països en què residien, sempre amb l'expectativa de poder retornar a Espanya si es donaven les circumstàncies adequades.

El transcurs del temps va fer que molts dels exiliats morissin fora d'Espanya o que, envellits, no es veiessin amb forces per tornar. Durant els anys seixanta, una certa "obertura" limitada del règim dictatorial va anar permetent que els exiliats, de manera individual, retornessin a un país en el qual no eren ben vistos per les autoritats, amb els seus parents més pròxims que ja havien mort o envellit, uns parents llunyans sovint hostils i amb unes propietats que havien estat ocupades per altres persones i que no els retornaven.

La mort de Franco i l'inici de la transició democràtica va permetre el retorn d'alguns exiliats amb certa notorietat política, però que tampoc no van jugar un paper important en

la posterior vida política estatal, amb algunes excepcions com Santiago Carrillo, que va ser diputat al Congrés, o Josep Tarradellas, que va retornar amb el títol de president de la Generalitat (únic cas de “continuïtat” institucional respecte de la legalitat republicana) però pràcticament sense competències fins a l’aprovació de l’Estatut de 1979.

Els retornats, però, no van veure mai reconeguda la seva lluita ni el seu sacrifici. Van tornar a un país en què el dictador havia mort al seu llit i en què el règim havia pactat una discreta evolució cap a la democràcia. Mai no es va jutjar cap dels crims del franquisme, ni es van fer polítiques de “desnazificació” del règim, ni es van fer homenatges col·lectius als retornats, ni es van expropiar les fortunes fetes sota el franquisme, ni tampoc es va poder triar entre monarquia o república. La societat espanyola va preferir oblidar el que havia passat durant la Guerra i els quaranta anys posteriors.

6.- LA PRESERVACIÓ DE LA MEMÒRIA

6.1. ASSOCIACIONS I POLÍTIQUES DE MEMÒRIA

En els primers anys després de l’aprovació de la Constitució del 1978 les iniciatives per a la preservació de la memòria històrica es van deure, sobretot, a iniciatives privades. Així, per exemple, l’Associació Amical de Mauthausen, destinada a aplegar els supervivents deportats al camp i els seus familiars, com ara l’Agrupació de Supervivents de la Lleua del Biberó no es va constituir fins al 1983 o l’Associació Catalana d’Expresos Polítics del Franquisme no va poder ser legalitzada fins al 1979.

En aquest context, les polítiques de memòria, sobretot des de les institucions, van fer un gir important l’any 2007 amb l’aprovació de la Llei 52/2007, de 26 de desembre, coneguda com la “Llei de Memòria Històrica”, que reconeix drets a favor de les persones que van patir persecució o violència durant la Guerra Civil i el franquisme.

Recentment, aquest passat mes d’octubre de 2022 va aprovar-se la Llei 20/22, de 19 octubre, de Memòria Democràtica, que avança en els reconeixements d’aquests drets i estableix mesures per combatre l’apologia del franquisme.

A Catalunya, com ens explica el director general de Memòria Democràtica, Sr Antoni Font, l'article 54 de l'Estatut de Catalunya estableix l'obligació de la Generalitat de vetllar pel manteniment de la memòria històrica. Destaca especialment l'aprovació de les lleis de creació del Memorial Democràtic, de Localització i Identificació de Persones Desaparegudes i de la creació de la Xarxa d'Espais de Memòria.

6.2. MEMORIALS I RECORDS D'AVUI DIA

6.2.1. ASSOCIACIÓ AMICAL DE MAUTHAUSEN

L'associació Amical Mauthausen és una entitat sense ànim de lucre destinada a englobar els exdeportats republicans dels camps de concentració nazis, els seus familiars i nuclis propers i la totalitat de supervivents i deportats als camps de concentració.

L'entitat va ser fundada l'any 1962 amb l'objectiu d'agrupar vídues i orfes, ja que l'estat espanyol mancava d'aquest tipus d'associacions, no com en el cas de França, on molts espanyols s'havien associat a l'*Amicale des Déportés, Familles et Amis de Mauthausen* o en la *Federación Española de deportados e Internados Políticos* fundada a Toulouse.

A causa del fracàs dels seus intents de legalització, l'associació va decidir treballar en clandestinitat, i, per tant, amb moltes limitacions, fins a la fi de la dictadura franquista.

A partir de 1978, coincidint cronològicament amb l'important llibre de Montserrat roig: *Els catalans als camps nazis*, es va iniciar una etapa d'activitat divulgativa i de coneixement per part de la població sobre temes anteriorment ignorats, com el cas dels aproximadament 10.000 republicans espanyols que van passar per camps de concentració francesos i alemanys, on van fer tants treballs forçosos, bregar amb tortures i fins i tot alguns perdre la vida.

Actualment, la seva seu se situa a Barcelona i té delegacions a diferents territoris de l'estat espanyol, aquestes es troben a Aragó, Andalusia, València, País Basc Extremadura, Madrid i a la regió de Múrcia.

L'objectiu actual de l'Amical de Mauthausen és donar a conèixer tots els casos de les persones que van viure i lluitar durant la guerra civil abans de travessar la frontera francesa i que van patir les conseqüències de la seva deportació als camps nazis.

Les seves eines principals són les exposicions i conferències que realitzen periòdicament i la realització de la seva revista "¡Nunca más!" que a hores d'ara consta amb 65 exemplars.

Una altra de les seves iniciatives, des de fa més de dues dècades, és l'organització de viatges als diferents camps per tal d'assistir a les commemoracions dels seus alliberaments i per potenciar el coneixement d'aquests camps.

A més a més, l'Amical convoca anualment un concurs literari i artístic per estudiants de diferents edats.

6.2.2. EL MUME (MUSEU MEMORIAL DE L'EXILI)

El Museu Memorial de l'Exili és la principal eina per preservar la memòria de l'exili republicà i els seus esdeveniments tràgics. La seva intenció és homenatjar la memòria de les víctimes, mostrar el seu passat, donar testimoni als fets de rellevància històrica.

Està situat a la Jonquera, territori fronterer per on van fugir la majoria d'exiliats, en el mateix carrer per on fugien les persones l'any 1939, i es considera com un espai per commemorar la història i invitar a la reflexió particular dels visitants, sensibilitzant així la història de molts republicans espanyols.

Per una banda, el museu presenta una exposició permanent, que presenta detalladament l'exili des de l'inici de la Guerra Civil Espanyola fins als anys de la transició democràtica. Per una altra banda, en realitza algunes de temporals exposant les de recerca històrica i de difusió pedagògica.

Vaig visitar-lo a finals de setembre i vaig poder submergir-me en els seus audiovisuals i panells informatius. La seva fidel manera de redactar i exposar els fets desperten l'interès

de tots els visitants, els quals poden endur-se una idea general del que va comportar l'exili dels republicans espanyols i les seves conseqüències.

Font: Elaboració pròpia

6.2.3. CELEBRACIÓ DEL DIA 5 DE MAIG

Diversos països d'Europa compten amb una data al seu calendari per homenatjar als lluitadors del feixisme.

A Espanya, el 26 d'abril del 2019, el Consell de Ministres va acordar instaurar el 5 de maig com a "Dia d'Homenatge als espanyols deportats i morts a Mauthausen i en altres camps i a totes les víctimes del nazisme d'Espanya". Aquesta data coincideix amb l'aniversari de l'alliberament del camp de Mauthausen.

Seguit de la instauració d'aquest dia commemoratiu es va publicar al Butlletí Oficial de l'Estat una llista de les víctimes espanyoles de Mauthausen-Gusen amb l'objectiu de recollir totes les dades obtingudes durant la història i poder preservar-les.

Amb la celebració d'aquest dia, es vol honrar i recordar els deportats espanyols alhora que agrair el seu llegat democràtic i la seva lluita per defensar els drets primordials.

Anualment es repeteix el mateix emotiu ritual: la delegació espanyola dirigida per l'associació Amical fa diversos homenatges a l'antic camp de Mauthausen. El primer acte consisteix en visitar una placa que va posar la Generalitat i una altra que va posar l'ambaixada espanyola a Viena, totes dues al seu interior. Després se surt del camp en direcció a la pedrera, on anys enrere hi havia els barracons de les SS i posteriorment a la guerra es van construir uns monuments on cada país homenatja els morts de la seva nacionalitat.

Com ja s'ha dit, el monument espanyol, és un dels més homenatjats entre els altres països com a gratitud als deportats espanyols, que eren el grup més "organitzat" i "disciplinat" dintre del camp, ja que els seus presoners havien tingut formació militar i havien combatut a la guerra d'Espanya, i que van contribuir molt a ajudar a deportats d'altres nacionalitats o diferents ètnies.

Monuments als republicans espanyols a Mauthausen Font: Equipo Nizkor, organisme de drets humans

Tot el recinte en aquesta data té un ambient festiu, cada delegació va amb un mocador amb el triangle que duien els seus compatriotes al camp. La delegació espanyola va amb un mocador blau amb la "S" blanca. Després es torna a entrar al camp i a l'*appellplatz* (gran plaça central on es realitzava el recompte dels presoners) i es fa una cerimònia

conjunta. Al centre de la plaça hi ha una vagoneta plena amb les últimes pedres tretes de la pedrera de Mauthausen. En aquest emplaçament les diferents delegacions fan una ofrena floral. Van passant delegacions de països europeus i, en total, són gairebé cinquanta països. La delegació espanyola, a la qual s'hi suma habitualment la representació de la Generalitat de Catalunya, acostuma a marxar amb la bandera republicana, que simbolitza la ideologia dels espanyols que hi van morir.

6.3. MEMÒRIA I MONUMENTS A MATARÓ

Actualment, els monuments són una de les eines més emprades per tal de simbolitzar i homenatjar a personatges destacats, fets històrics, etc. En el cas de Mataró en podem trobar de tota mena, sense excepció als que recorden l'exili i deportació d'antic ciutadans a camps de concentració nazi.

6.3.1 ESCULTURA INTOLERÀNCIA

Aquesta escultura de bronze de tres metres va ser construïda l'any 1944 per l'il·lustre pintor i escultor Pere Coll. Es troba al passeig de Carles Pedrós. La seva estructura consisteix en la fusió de dos prismes, amb marques de filferro, que entremig d'ambdues hi ha unes ales d'àliga quadrades que fan de nexa entre ambdós. Es troba sobre una base piramidal on es llegeix: *“A les víctimes de Mauthausen i d'altres camps d'extermini, i a tots els que han patit per causa de la intolerància. Mataró, 8 de maig de 1994”*. El que vol representar aquesta unió de figures és la lluita contra la intolerància. Es construí per commemorar el 49è aniversari de l'alliberament de Mauthausen. Les ales de l'àliga simbolitza l'àliga alemanya, símbol del feixisme

Escultura intolerància. Font: Cultura Mataró.

6.3.2 MONUMENT A LES BRIGADES INTERNACIONALS

Aquest monument rendeix homenatge a les brigades internacionals i va ser inaugurada el 24 d'abril de 1988 en un acte on assistiren delegacions de brigadistes supervivents.

La totalitat de la seva estructura està composta per un triangle de tres arestes que simbolitzen l'anagrama de les Brigades Internacionals.

Es troba a la Plaça de Rafael Casanova, tot just davant de l'escola dels Salesians, que antigament havia esdevingut un hospital militar internacional anomenat "Clínica Quirúrgica número 7 de l'Exèrcit Popular".

A Mataró també es troba un altre monument dedicat a membres de les Brigades Internacionals, aquest compta amb una cinquantena de noms, edats i països de procedència de lluitadors internacionals per la República que van morir a Mataró durant la Guerra Civil i posteriorment van ser enterrats en una fossa.

Va ser construït per Agàpit Borràs i Mariona Gallifa l'any 1966. La seva localització és a l'entrada del cementiri dels Caputxins, a la zona nord coneguda com el "Cementiri dels Esperitistes" Aquest monument es va realitzar amb l'objectiu d'homenatjar i donar a conèixer la ubicació d'alguns cossos, ja que no s'acostumen a reconèixer els voluntaris estrangers que van lluitar al bàndol republicà durant la Guerra Civil.

El cementiri mataroní va ser escollit per Memòria Democràtica per presentar el seu projecte *Alvah Bessie*, un programa amb la finalitat d'investigar la desaparició de brigadistes internacionals al territori català.

La consellera de Justícia Lourdes Ciuró remarcà: *"Volem saber on són enterrats, i com es diuen. Perquè no volem que caigui en l'oblit la memòria de tots aquells que van lluitar per la igualtat, la democràcia i la llibertat"*.

L'any 2021 el monument va ser actualitzat degut a una recerca realitzada per la historiadora mataronina Maria Salicrú-Maltas. S'hi afegiren noms que no hi apareixien i es van modificar alguns que s'havien transcrit malament o patien errors d'ortografia.

Dan Bessie, fill del brigadista Alvah Bessie, al cementiri de Mataró. Font: Diari Ara

6.3.3 MONUMENT A LES VÍCTIMES DEL FRANQUISME

Aquest monument de Pierre Chiriotti se situa a la cantonada de l'avinguda d'Amèrica amb el passeig d'Antoni Martí Cabanellas i va ser inaugurat el 3 de març de 2007. La seva estructura es basa en una planxa d'acer de dos metres d'alçada i quatre de gruix que conté la silueta d'un grup de persones, que simbolitza els afusellaments franquistes a la ciutat, i una inscripció: "La seva absència els fa molt presents". Va ser una proposta del Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró a l'ajuntament. La portaveu de l'associació, Maria Modesta Rodriguez, durant la seva inauguració assenyala que aquest monument és "un reconeixement a la gent que va lluitar per la llibertat". No s'oblidà d'esmentar en el seu discurs a les dones "esposes, companyes i mares" del franquisme.

Monument a les víctimes del franquisme Font: Revista *Capgròs*

6.3.4. PROJECTE STOLPERSTEINE A LA CIUTAT DE MATARÓ

Els 15 veïns mataronins que patiren els horrors del nazisme, alguns fins a la fi dels seus dies, van retornar a casa seva l'any 2020 a partir del projecte impulsat pel Grup de Recerca de Memòria Històrica i fomentat pel Memorial Democràtic, que des de fa diversos anys està instal·lant un centenar d'exemplars de la llamborda¹¹ Stolpersteine a diferents municipis de Catalunya.

Les Stolpersteine (pedres per ensopegar) en alemany, són llambordes de mida 10x10 centímetres fetes de formigó i cobertes de llautó on s'inscriuen dades personals de persones represaliades. S'acostumen a instal·lar al terra davant dels edificis on vivien les víctimes.

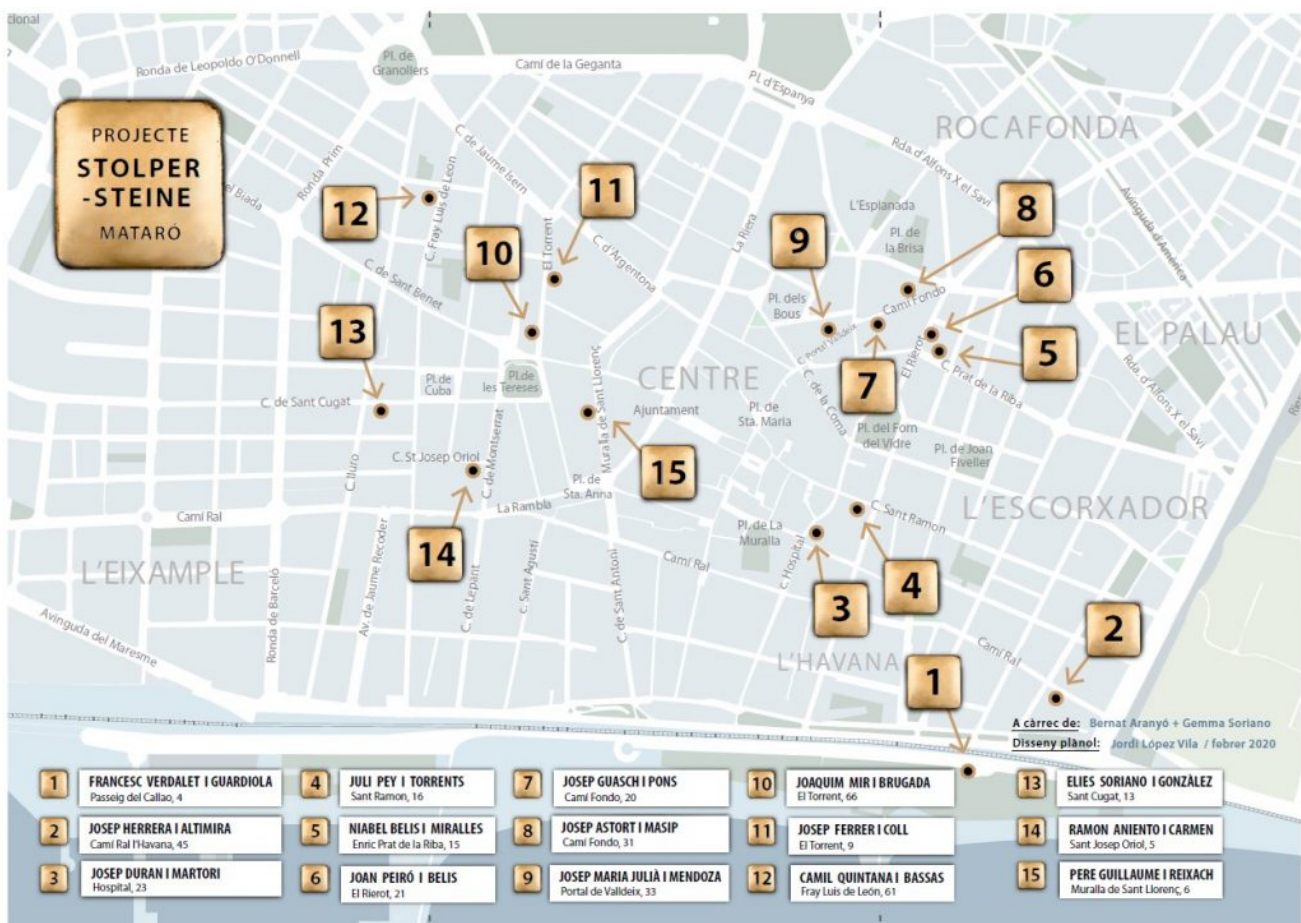
¹¹ Pedra grossa i plana emprada generalment en pavimentació

L'autor d'aquest immens projecte és l'artista alemany Gunter Demnig, qui proposà realitzar-lo amb l'objectiu de fer aturar als ciutadans per tal que s'hi fixin en les llambordes i coneguin les dades principals de les víctimes. Qui eren, com es deien, l'any de la seva mort i on van ser deportades.

Sent la ciutat número 31 en adherir-se al projecte, la capital del Maresme instaurà 15 llombardes a diferents carrers de la ciutat de Mataró per tal d'homenatjar aquells mataronins que van ser assassinats en camps de concentració nazi.

El monument descentralitzat més gran del món, ara es troba a Mataró i conté 12 plaques daurades dedicades a persones assassinades, 2 a persones que van ser alliberades i 1 que consta com a desapareguda.

Un dels lemes més repetits pels membres del grup de memòria històrica és que “una persona només és oblidada quan s'oblida el seu nom” Milers de ciutadans que passegen per la ciutat diàriament ara ensopegaran amb les Stolpersteine i potser recordaran per sempre els noms que hi ha inscrits.

Mapa de Mataró amb les 15 stolpersteine Font: *Ràdio la Veu TV*.

PART PRÀCTICA

1.- PRESENTACIÓ I DESENVOLUPAMENT

L'objectiu principal de la meua part pràctica és mostrar els diferents punts de vista que trobem avui dia de l'exili i la deportació a camps nazis mitjançant a entrevistes a diferents àmbits: entitats memorístiques i polítiques i a parents de les víctimes.

Vaig començar entrevistant al Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró per tal de conèixer totes les activitats que es duen a terme a la ciutat i aprofundir en el significat i finalitats de la seva entitat.

Seguidament, vaig entrevistar dues dones les quals tenien un parent que morí a Mauthausen-Gusen amb l'objectiu de mostrar dos casos totalment diferents: la Rosa Montero, que pertany a una família que descobrí en finalitzar la guerra la trajectòria i història d'en Francesc Verdalet. I, per una altra banda, vaig entrevistar a la Mercè Calpe, familiar que ignorava totalment la història del seu besoncle i que des de fa uns anys ha descobert que va ser internat en un camp de concentració però sense saber cap mena de detall.

Finalment, he realitzat una enquesta dirigida a joves de 12 a 19 anys, que he distribuït per l'àrea del Maresme per tal de conèixer i analitzar el seu coneixement sobre l'exili dels republicans i el seu posterior internament a camps de concentració.

2.-ENTREVISTA AL GRUP DE RECERCA DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DE MATARÓ

El grup de Recerca de la Memòria Història de Mataró és una associació de Mataró composta per historiadors i gent represaliada que va patir la dictadura franquista i treballa per tal d'evitar el blanquejament de la memòria històrica van decidir crear un grup l'any 2002, que es legalitzà l'any 2008.

L'inici de la seva fundació esdevingué a partir del col·loqui d'un documental sobre l'enderrocament de la caserna de la Guàrdia Civil que es va emetre a la televisió de Mataró. En aquest col·loqui, igual que durant el programa hi apareixien algunes opinions favorables que disminuïen i blanquejaven la història de Mataró, on la guàrdia civil va prendre un paper molt repressiu i va torturar i empresonar moltíssima gent. Aleshores un conjunt d'antics represaliats del franquisme va decidir reunir-se i fer una carta per expressar la seva versió a la televisió. El programa de televisió els va convidar i a partir d'aquest fet van quedar com a col·lectiu per recuperar la memòria perquè creien que s'havien oblidat els fets i calia recordar-los.

Algunes de les seves activitats principals són: **la ruta de l'exili**, que es duu a terme cada primer diumenge de febrer i consisteix en una passejada que s'inicia a la platja del Callao, zona on té origen el Camí del Nord, també anomenat del Canigó, un dels camins que molts catalans i catalanes van haver d'emprendre per exiliar-se a França quan la derrota republicana era quasi un fet. Durant aquesta activitat es mencionen i commemoren els noms dels 15 deportats mataronins.

També cada **14 abril**, dia que es commemora la república l'associació fa una ruta pel cementiri, ja que promouen la investigació sobre els Brigadistes internacionals.

El dia 27 de gener, el dia de l'Holocaust. Es fa un homenatge a tots els deportats i es realitza una conferència a l'ajuntament, on ells participen activament i també fan una ofrena floral al passeig Carles Pedrós on hi ha al monument "Intolerància", en aquesta hi participen l'alcalde i gent de tots els col·lectius que van ser perseguits: jueus, gitanos, dones, homosexuals, etc. Els membres de l'associació afirmen que aquesta trobada anys enrere era molt breu i efímera, ja que només s'hi anava a posar flors. Però que amb el pas del temps s'ha aconseguit dignificar llegint un manifest i anomenant a tots els deportats

del Maresme, un total de 28 persones. El darrer homenatge va ser convidat el col·lectiu LGTBI i la intenció d'aquest any és ajuntar tots els col·lectius cadascun representant els seus triangles.

Una altra de les seves iniciatives és la col·laboració amb Mataró Ràdio dues vegades al mes amb el seu programa divulgatiu "Si vas pel carrer i ensopegues" que hi participen els membres de l'entitat: Rosa Montero, Ana Pérez, Laura Gútierrez, Pablo Morales i María Modesta Rodríguez. Mitjançant el seu programa intenten donar a conèixer les llambordes Stolpersteine de la ciutat amb nom de tots els deportats a camps de concentració nazi perquè no quedin en l'oblit i parlen sobre les activitats del Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró assenyalant els actes que es realitzen anualment. En cada programa es pot trobar l'explicació d'un monument, una biografia de les persones que apareixen a les Stolpersteine, fets històrics relacionats i entrevistes a familiars.

El nom del programa va ser designat perquè com diuen els col·laboradors del programa, si vas caminant pels carrers de Mataró és possible que ensopeguis amb una de les llambordes que tenen un nom escrit. Aleshores hauries d'aturar-te i prestar atenció, ja que t'has creuat amb un fet tràgic de la nostra història contemporània.

Pel que fa a l'àmbit polític, l'entitat reconeix que l'ajuntament facilita alguns serveis i que a més a més últimament compten més amb la seva presència. No obstant, reclamen que en certs moments els costa rebre l'atenció que necessiten per l'elaboració dels seus projectes i que a vegades és necessari insistir perquè els projectes no quedin oblidats o arraconats.

En el caire educatiu, els membres del grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró consideren que sense la tasca dels docents, la majoria del jovent ignoraria algun dels episodis de la història i que sense ells no es despertaria l'interès dels joves, col·lectiu que acostuma a veure aquests fets com molt llunyans. Des de la seva associació promouen xerrades a instituts i recorreguts amb les escoles per les Stolpersteine i els monuments de la ciutat per tal de sensibilitzar als joves.

3.-ENTREVISTA AL DIRECTOR GENERAL DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, SR. ANTONI FONT

Entrevistant al director general de memòria democràtica he descobert la gran amplitud d'activitats que promou la Generalitat de Catalunya, la qual impulsa el manteniment de la memòria històrica i el reconeixement als defensors de les llibertats democràtiques per l'article 54 de l'Estatut de Catalunya.

Segons Antoni Font, una de les seves mesures més destacades és l'aprovació de les lleis de creació del Memorial Democràtic, de Localització i Identificació de Persones Desaparegudes i de la creació de la Xarxa d'Espais de Memòria. A més a més, la Generalitat ha estat present en actes com l'aniversari de l'alliberament de Mauthausen i impulsant projectes per documentar exiliats i persones deportades als camps nazis.

L'exili és una de les branques que destaca com a matèria prioritària a la Generalitat. Per aquest motiu conjuntament amb l'Ajuntament de la Jonquera i la Universitat de Girona van impulsar la creació del Museu Memorial de l'Exili, un espai per a tothom interessat en el tema. Actualment, s'està donant importància a reforçar acords amb les iniciatives memorialístiques d'Argelers, Ribes Altas i Elna, perquè com insisteix Font, no s'entenen aquells camps de refugiats sense l'exili republicà i tampoc no s'entén l'exili sense saber on s'assenten els refugiats durant els primers mesos.

El Sr. Antoni Font confirma una de les hipòtesis inicials del treball, en afirmar que hi ha un alt nivell de coneixement de l'existència dels camps de concentració nazi i del que hi va passar, sobretot en l'Holocaust jueu, però no hi ha un coneixement similar de l'exili republicà, ni tampoc sobre el destí dels deportats. Partint que durant la dictadura no se'n parlava d'aquesta qüestió, les generacions posteriors de la Guerra Civil ho desconeguessin i se n'anés diluint la memòria, el període de la Transició va comportar els mateixos efectes de no remoure el passat i això causà una reivindicació de les víctimes del feixisme.

Des del seu punt de vista, actualment ja hi ha activitats que es dediquin a la memòria, però tot i així caldria impulsar-les més, especialment en l'àmbit escolar. Als joves la Guerra Civil i l'exili els sonen com a qüestions similars a la Guerra de la Independència o

a la Guerra de Cuba quan, realment, la memòria hauria de servir per a evitar la repetició d'aquests fets.

Antoni Font propugna que la memòria democràtica té un paper essencial en el govern d'un país perquè una gran part de la societat espanyola s'ha format després de la fi de la dictadura i que, aleshores percep que el sistema democràtic és una cosa feta que ha existit sempre, quan realment és un sistema fràgil que perilla en tot moment. A més a més, considera que les polítiques de memòria han d'anar destinades a recordar els fets, a consolidar la democràcia i a mantenir la memòria de totes les persones que van lluitar per la defensa de la llibertat o que van patir les conseqüències de la Guerra i la dictadura.

Amb la col·laboració dels ajuntaments, s'estan organitzant actes de reparació jurídica de totes aquelles persones víctimes del franquisme. Uns actes molt emotius de reconeixement per part de la Generalitat als familiars d'aquelles víctimes, prop de setanta mil homes i dones represaliats i als qui fins fa ben poc no s'ha pogut fer cap reconeixement.

Segons el criteri del director general, el projecte Stolpersteine ha esdevingut una de les iniciatives més emblemàtiques i emotives que s'estan duent a terme en l'àmbit local. Afirmar que desenes de municipis ho estan impulsant i més de tres-centes llambordes ja s'han posat a Catalunya gràcies al Memorial Democràtic.

4.-ENTREVISTES A FAMILIARS D'INTERNS MATARONINS A MAUTHAUSEN

4.1. ENTREVISTA A MERCÈ CALPE DURAN.

La Mercè Calpe Duran és una dona de setanta-tres anys que nasqué a la ciutat de Mataró, igual que la majoria dels seus avantpassats. El seu besoncle era en Josep Duran Martori, o “el tiet Pepito”-com l’acostumaven a anomenar els seus familiars, un dels noms que apareix a les Stolpersteine de Mataró. Per aquest motiu vaig decidir entrevistar-la mitjançant l’aportació del seu contacte per part del Grup de Recerca de Memòria Històrica de Mataró.

Vaig anar al seu domicili i ja a l’inici de la trobada ella em comentà que a casa seva no se’n parlava molt d’aquest tema i que durant molt de temps l’únic que sabia la família era que en Josep havia anat a França i que allà havia mort, sense saber com ni quan. La notícia que havia mort a un camp de concentració alemany va arribar a la Mercè per part del Grup de Recerca de Memòria Històrica fa menys de tres anys.

Abans de la guerra civil en Josep es dedicava a l’ofici de barber, igual que el seu germà. Al llarg de la seva vida es casà amb dues dones, però només tingué fills amb la segona, la qual conegué la Mercè i també s’exilià a França, d’on va aconseguir marxar a Veneçuela amb els dos fills de la parella. A partir d’aquí la família d’en Josep perd la seva pista i no sap què se n’ha fet d’ell.

Se sap que va ser cridat a files amb uns 35 o 40 anys i que tenia un alt càrrec a l’exèrcit, més concretament, caporal de la secció d’artilleria. Per aquest motiu, segurament va haver d’exiliar-se. Per una altra banda, no hi ha constància que participés en cap càrrec polític ni que formés part de la Resistència Francesa.

A partir de les investigacions que va efectuar la historiadora Maria Salicrú-Maltas pel projecte de les Stolpersteine de Mataró la família d’en Josep va saber que durant el seu exili a França va ser internat al camp de concentració d’Argelers o un de molt pròxim, i des d’allà se li assignà el treball de construir murs per la Línia Maginot. Durant aquell

període els alemanys el detenen i el porten a Mauthausen d'on posteriorment serà traslladat a Gusen, destí final de la seva vida.

La família no coneixia aquests fets, ja que en Josep mai va poder posar-se en contacte amb ells. Tanmateix, ara se senten satisfets d'haver descobert la realitat i consideren que el projecte de les Stolpersteine és molt significatiu, igual que l'aparició del seu nom en la llista dels exiliats del MUME

A part d'en Josep, la família de la Mercè també va rebre diferents repressions per part del franquisme indirectament. En el cas concret del seu avi de part de pare que era franquista i membre de la CNT. Quan va esclatar la guerra anà voluntàriament a lluitar i va haver d'estar 9 o 10 anys a França abans de poder tornar.

Actualment, la història d'en Josep Duran encara té molts interrogants i poca informació, tot i això, el Grup de Recerca de la Memòria Històrica de Mataró continua treballant diàriament per aconseguir resoldre aquests dubtes.

4.2. ENTREVISTA A ROSA MONTERO VERDALET

Vaig fer una entrevista a la Rosa Montero Verdalet, neboda d'en Francesc Verdalet Guardiola, un altre dels 15 republicans mataronins que apareix a les Stolpersteine per conèixer de primera mà la seva vida i la seva història.

En Francesc Verdalet era d'una família, pare de la qual procedia de Blanes, on va tenir 4 fills, entre ells en Francesc. Van traslladar-se a Mataró quan ell tan sols tenia quatre anys, per millorar les seves condicions de vida, les quals eren una mica precàries. I aquí a Mataró van tenir 6 fills més, per tant, la família comptava amb 10 germans.

A partir dels 12 anys, en Francesc es posà a treballar a la fàbrica tèxtil de Can Gassol mentre alhora creixia el seu interès per la situació social i comença a moure en moviments sindicalistes. Es va afiliar a la Joventut Socialista de Mataró i de seguida s'afilia a la Federació catalana del PSOE i participà a la unificació socialista de Catalunya. Quan va esclatar la guerra els primers mesos ell va estar a l'oficina de reclutament de Mataró i

cap a finals del 1936, amb 22 anys, juntament amb el seu germà Lluís que en tenia 18, van marxar al front a Madrid i des d'allà es dedicaren a passar les notícies a Mataró.

Durant la guerra en Francesc participà en el diari *Llibertat* i posteriorment es van traslladar al front d'Aragó. Al final de la guerra, com la gran majoria, es van veure obligats a marxar a l'exili. En el cas d'en Francesc, va exiliar-se acompanyat del seu germà Lluís i la seva germana gran Maria, amb un fill de dotze anys. Van anar a parar a Argelers, on els seus germans van tenir la sort de poder sortir-ne per fer un treball, junt amb el fill de dotze anys. A partir d'aquest treball, ja no van tornar a Argelers i van poder buscar-se la vida a França, on van refer la seva vida.

En Lluís a diferència de la Maria, no va aconseguir feina de seguida després de realitzar la feina que els havien ofert els francesos. Es va passar una setmana quasi deu dies vivint al bosc, menjant glans o el que trobava, per tant, va passar-ho bastant malament abans no s'hi va instal·lar.

Per una altra banda, en Francesc, que era una persona molt honrada, no va voler sortir a buscar feines per no deixar el seu grup que havia fet a Argelers. Des de la seva estança va fer molta amistat amb David Puente, un altre refugiat procedent de Sòria. A aquest company per sorteig li va tocar anar a treballar en un camp de treball i en Francesc per no deixar-lo sol va decidir apuntar-s'hi voluntàriament i és en aquest instant on començà la seva desgràcia.

En el seu cas al camp de treball els hi va tocar anar a fer *casamates*, que era la construcció de refugis o búnquers, però per guardar material armamentístic. Aleshores la seva feina era construir aquestes "instal·lacions" a la Línia Maginot. Quan els alemanys ja van vorejar i els francesos s'adonaren que anaven a perdre la guerra, els francesos es van retirar i van deixar tots aquells espanyols, que evidentment usaven per a la guerra. Els varen deixar a la seva sort i caigueren en mans dels alemanys, els quals els van portar a Mauthausen.

A Mauthausen al principi va començar a construir la famosa pedrera, però ell estava una mica malament dels pulmons i va aconseguir traslladar-se a un taller de fusteria i a partir d'aquí es va posar més malament i el van traslladar a "l'hospital" de Gusen. Hospital entre cometes perquè a Gusen el que feien era eliminar-los. Un cop estava internat allà en David Puente l'anava a veure fins que un dia hi va arribar i li van dir que no hi era, més

concretament que havia mort. Ell anà insistint per saber el que havia succeït fins que al final trobà un metge espanyol que li explica que quan en Francesc havia arribat estava molt malalt, però que amb els dies que havia estat ingressat havia anat millorant bastant. Tot i això no es trobava en condicions de tornar a treballar i, per tant, el que varen fer va ser injectar-li una injecció de gasolina directament al cor, en aquells moments ell tenia vint-i-set anys.

Tot això la família de la Rosa ho va descobrir perquè l'any 1945, un cop acabada la guerra, l'oncle Lluís va rebre una carta d'en David Puente, que va ser un dels afortunats que va sobreviure a Mauthausen. La carta anava adreçada a part d'anar adreçada al seu oncle, també era dirigida a en Jaume Comas, un personatge destacat que també era socialista i marxà amb el grup de Mataró.

5.- ENQUESTA I ANÀLISI

L'objectiu principal de l'elaboració de l'enquesta és analitzar el coneixement de la població d'entre 12-19 anys respecte de la Guerra Civil, l'exili republicà i l'internament de presoners republicans en camps nazis. L'enquesta, a més de mesurar el coneixement sobre els fets, busca també concretar la percepció de la necessitat de mantenir o augmentar les polítiques de memòria.

L'obtenció de respostes s'ha aconseguit a través de la difusió de l'enquesta entre companys d'escoles del Maresme. S'ha obtingut un total de 155 respostes i, atès aquest volum de persones enquestades, considero que el conjunt de les respostes permet obtenir una imatge fiable del que saben i pensen els joves entre les edats descrites de 12 a 19 anys.

L'enquesta està integrada per dotze preguntes, amb respostes tancades. En les preguntes referents a fets concrets, hi ha una resposta correcta, altres de possibles i alguna resposta gairebé absurda.

En primer lloc, s'ha pogut comprovar que la gran majoria dels enquestats saben el que és una persona exiliada. El 92,3% de les respostes han estat correctes, i la resposta absurda no ha estat escollida pràcticament per ningú.

Pel que fa a coneixements històrics, el 76,1% dels enquestats han situat correctament els anys de la Guerra Civil, tot i que un 11% manifesta no saber les dates i també hi ha respostes que situen la Guerra Civil fins a la fi de la Segona Guerra Mundial.

Sobta, però, que a la pregunta de quin bàndol va haver de marxar a l'exili, hi hagi hagut un 13,5% de respostes que creuen que els exiliats pertanyien al bàndol franquista.

També, a la pregunta respecte de la destinació dels exiliats per causa de la Guerra Civil, sorprèn el fet que 48 respostes (un 31% del total), manifesti que els refugiats van anar a exiliar-se a Alemanya, que era una de les dues respostes absurdes de l'enquesta, juntament amb la Xina. En ser una pregunta amb més d'una selecció possible per part dels enquestats, es constata que 145 enquestats (93,5%) coneixien França com a destinació dels exiliats, i també era coneguda per força persones l'anada d'exiliats a Mèxic i Rússia.

Pel que fa al coneixement de la situació dels exiliats quan fugien a França, les tres preguntes que tracten la qüestió demostren un cert coneixement acceptable però limitat del tema. Així, pel que fa a la imatge de refugiats republicans al camp d'Argelers, només un 34,8% dels enquestats ha sabut reconèixer una imatge, i hi ha hagut un alt grau de confusió amb altres respostes, fins i tot amb la resposta absurda (famílies alemanyes desplaçades per la construcció del camp d'Auschwitz, que ha estat triada en un 16,8%) o improbables (construcció del camp de concentració de Dachau 16,1%). Per una altra banda, un 26,5% ha admès que no reconeixia la imatge.

Pel que fa a la rebuda dels exiliats a França (pregunta elecció múltiple), 95 respostes afirmen que van ser agrupats en camps de refugiats, 71 respostes reconeixen que alguns exiliats van lluitar amb la resistència francesa i 78 responen que els refugiats van haver de buscar-se la vida en sortir a l'exili. Només 4 persones contesten que els refugiats van ser rebuts amb honors, 15 creuen que van ser majoritàriament acollits en cases de ciutadans francesos i 13 responen que van ser acollits en instal·lacions adequades i dignes.

La tercera pregunta del bloc, referent a la Maternitat d'Elna –episodi molt divulgat en els darrers anys i que ha donat lloc a llibres i documentals- sorprèn que 78 respostes hagin contestat que no saben què és. 56 persones, però, sí que han contestat que hi anaven dones embarassades refugiades. Hi ha un molt baix coneixement de les circumstàncies

de la seva creació i fins i tot hi ha 11 respostes que consideren que va ser creada i dirigida per les autoritats franquistes.

Pel que fa al bloc de les preguntes sobre els republicans a camps de concentració nazis, hi ha un notable desconeixement sobre les persones que hi van acabar anant, perquè totes les respostes –que van dels 894 als 53.853 presoners espanyols– han obtingut una part important de vots. La resposta correcta –9.651 persones, tot i que altres fonts la redueixen a 9.328– ha estat l'escollida el 40% dels enquestats.

Pel que fa a les feines (pregunta amb diverses respostes possibles), 85 respostes han triat les feines de treballs com ara la pedrera i 61 el treball en fàbriques. Sorprèn que 32 persones hagin escollit la ramaderia i alimentació d'animals com a feines fets pels interns als camps.

En relació al camps nazis on van ser internats els exiliats republicans, la majoria de respostes accepten no saber-ho (33,5%). El 22,6% encerta la resposta de Mauthausen-Gusen, però les altres opcions (Dachau amb el 20,6% i Auschwitz amb el 19,4%) tenen percentatges de respostes molt semblants a la resposta correcta. Això indica que hi ha un desconeixement real sobre el destí dels republicans en els camps de concentració nazis.

Pel que fa a la valoració de la formació escolar sobre l'exili republicà, la resposta majoritària considera que només hi ha hagut una formació superficial sobre la qüestió (41,3%) o que no n'hi ha hagut gens (34,2%). És a dir, tres quartes parts dels enquestats consideren que han estat poc o gens informats sobre aquest tema. Només un 5% de les respostes consideren que han estat molt instruïts i el 20% considera que la formació ha estat correcta però en voldrien saber més.

I pel que fa a si és necessari o no aprofundir en qüestions de memòria i en el coneixement del que va passar a la Guerra Civil i l'exili, les respostes majoritàries (un 81,9%) consideren que sí que cal, tot i que per raons diverses: un 45,6% considera necessària la memòria i la informació perquè és una etapa més de la nostra història i un 36,1% considera que aquest coneixement és imprescindible perquè no torni a passar. Només gairebé el 10% considera que no cal tractar aquests temes perquè no tenen interès o perquè generen divisió entre els ciutadans.

En resum, l'enquesta demostra que hi ha un cert coneixement del fet mateix de la Guerra Civil i fins i tot de l'exili, però que aquest coneixement és molt menor pel que fa a detalls concrets i importants (la recepció dels exiliats, la seva destinació a camps, etc.) i que fins i tot dona lloc a respostes absurdes o contradictòries.

Es demostra, per tant, que el coneixement que es té sembla suficient per a fer venir ganes d'obtenir més coneixement sobre els fets i, a més, per continuar i aprofundir en polítiques de memòria, que es perceben en bona part necessàries per evitar que aquests fets tornin a passar.

CONCLUSIONS

L'exili va ser una experiència terrible i fins i tot tràgica per a molts espanyols republicans que van haver de fugir de la seva terra a causa d'una dictadura, amb històries personals difícilment imaginables. El treball corrobora que la Guerra Civil i l'exili o l'internament als camps nazis, no són només temes acadèmics o històries que es veuen a les pel·lícules, sinó que són fets molt greus que van passar a Espanya i que van afectar la vida de moltes persones.

L'exili va ser molt dur per als refugiats, i la vida de molts d'ells va acabar de manera tràgica. Durant molts anys milers de famílies van viure fragmentades i fins i tot moltes d'elles amb la incertesa de no saber on eren els seus parents. Basant-me en els meus objectius inicials, considero que he pogut demostrar que aquesta tampoc no és una qüestió teòrica, sinó que se li pot posar noms i cognoms de persones properes i del nostre entorn.

Per una altra banda, són molt importants les activitats que desenvolupen les entitats de memòria històrica, ja que sovint ajuden a trobar respostes per algunes famílies com la de la Mercè, que sense elles potser encara viurein buscant la història d'en Josep. Per una altra banda, la seva tasca és essencial per tal de sensibilitzar a la població i evitar cometre errors semblants en un futur, ja que com afirma el filòsof George Santayana: "aquells que no són capaços de recordar el passat estan condemnats a repetir-lo". Aquestes entitats neixen sobretot de la iniciativa privada i voluntària de persones interessades en la qüestió. També són essencials les activitats de memòria democràtica fetes des de les institucions, però sap greu que aquestes polítiques triguessin molts anys des de la mort de Franco, i que molts exiliats i víctimes no tinguessin cap mena de reconeixement fins dècades després.

Pel que fa a la ciutat de Mataró, he pogut comprovar que les entitats treballen coordinadament amb l'Ajuntament per tal d'evitar que l'exili i la deportació dels mataronins caigui en l'oblit. Mitjançant diferents eines com monuments, celebracions i fins i tot programes de ràdio es manté la memòria d'aquests fets i el record dels mataronins que van morir per causa de l'exili, dignificant les seves històries i donant a conèixer el seu passat.

Com molts experts defensen, crec també que cal recordar i tractar episodis del passat per tal de combatre ideologies com el feixisme i mostrar les seves greus repercussions en la societat d'avui dia, en especial als joves, els quals a partir del treball hem pogut comprovar que, tot i tenir una idea general, els manca informació.

També és important destacar que els joves consideren necessari saber més del tema i que creuen que l'obtenció d'aquesta informació afavorirà que la societat no torni a cometre errors semblants.

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

LLIBRES CONSULTATS:

CALCERRADA, Enrique, (2022) *Sobrevivir a Mauthausen-Gusen*. Barcelona . Ed: B; 001 edició, 464p. ISBN: 8466671846

ESPANYOL, Ramón, (2011) *Breve història del holocausto*. Madrid. Ed: Ediciones Newtilus,352p. ISBN: 9788499671932

GONZÀLEZ, Monica, (2021) *Noche y niebla en los campos nazis*. Barcelona. Ed: Espasa,512p. ISBN:8467062509

HERNANDEZ, Carlos, (2015) *Los últimos españoles de Mauthausen*. Barcelona. Ed: Ediciones B, 576p. ISBN: 9788466655880

JORNET, José, ed. (2006). *Republicans espanyols a Migdia-Pirineus*. Barcelona. Ed: Generalitat de Catalunya, 377p. ISBN: 9788439373551

MATA, Ignacio, (2016). *Mauthausen: Memorias de Alfonso Maeso, un republicano español en el holocausto*. Barcelona. Ed: Editorial Crítica,144p. ISBN: 8498929172

PRESTON, Paul, ed actualitzada (2016) *La guerra civil española*. Barcelona. Ed: Debate, 400p. ISBN: 9788499926384

ROIG, Montserrat, (2017) *Els catalans als camps nazis*. Barcelona. Ed: Edicions 62, 944p. ISBN:8429776192

TORAN, Rosa (2005) *Els camps de concentració nazi*. Barcelona. Ed: Edicions 62, 210p. ISBN: 9788429756166

WINGEATE, David, (2018) *Dos fotógrafos en Mauthausen*.A Coruña. Ed: Ediciones del viento, 233p ISBN:9788494815072

PÀGINES WEBS CONSULTADES:

[Exiliados republicanos españoles - Breve historia acerca del exilio republicano de 1939 | e-xiliad@s](#)

[Franco y las lenguas regionales - Presente y pasado - Libertad Digital](#)

[El exilio republicano español de 1939 | Público](#)

[Las mañanas de RNE con Alfredo Menéndez: Crónicas del vértigo: españoles en Mauthausen | RTVE Play](#)

[https://www.muyhistoria.es/contemporanea/articulo/como-termino-la-guerra-civil-espanola-851471525399#:~:text=Poniendo%20fin%20a%20casi%20tres,Francisco%20Franco%20a%20la%20cabeza.](https://www.muyhistoria.es/contemporanea/articulo/como-termino-la-guerra-civil-espanola-851471525399#:~:text=Poniendo%20fin%20a%20casi%20tres,Francisco%20Franco%20a%20la%20cabeza)

[Guerra Civil Española - Historia de España](#)

[L'organització de l'exili català a Europa i Amèrica](#)

[Españoles tras la alambrada: los campos de concentración del exilio en Francia](#)

[La Retirada: 80 años desde que 475.000 refugiados españoles llegaron a Francia](#)

[La fi de la Guerra Civil i l'exili republicà](#)

[Argelers, un camí sense retorn | Cultura | EL PAÍS Catalunya](#)

[Argelès sur Mer y el memorial sobre los refugiados españoles | Traveler](#)

[Camp de concentració d'Argelers - VilaWeb](#)

[La Maternitat d'Elna, una illa de pau – Cavall Fort](#)

[\(1\) 1940-1945. Españoles en la tormenta. Resistencia en Francia - YouTube](#)

[Mauthausen: la crueldad de los campos de concentración en Austria](#)

[81 años del inicio de la construcción del campo de Mauthausen | Newtral](#)

[Deportados.es](#)

[HolocaustVV.pdf](#)

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/es/article/world-war-ii-key-dates>

[DEPORTADOS - Españoles en campos de concentración nazis \(Entrevista a Carlos Hernández\) - P20/T2 - LUNA DE LOBOS - Podcast en iVoox](#)

<https://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/3908/ChaussecDamien.pdf?sequence>

https://ca.wikipedia.org/wiki/La_retirada

<https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/260419-enlace-mauthausen.aspx>

https://elpais.com/politica/2019/08/08/actualidad/1565283557_304513.html

<https://memoriagentgran.cat/wp-content/uploads/2020/12/stolpersteine.pdf>

<https://www.catalunya.com/museu-memorial-de-lexili-mume-17-16001-198?language=es>

https://www.capgros.com/actualitat/mataro/mataro-inaugura-el-monument-a-la-memoria-historica-a-l-avinguda-america_112827_102.html

<https://www.rtve.es/noticias/20210504/mauthausen-infierno-revelaron-fotografias-de-l-republicano-espanol-francesc-boix/2087950.shtml>

<https://www.omniamutantur.es/wp-content/uploads/1945-LOS-JUICIOS-DE-NUREMBERG.-ilovepdf-compressed.pdf>

<https://www.memoria.cat/edu/blog/2021/05/16/fem-memoria-maig-de-1945-lalliberament-del-camp-de-mauthausen/>

<https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/Paginas/enlaces/050520-enlace-nazismo.aspx#:~:text=%22El%20de%20abril%20de,v%C3%ADctimas%20del%20nazismo%20de%20Espa%C3%B1a'>

<https://cadenaser.com/2022/05/05/en-el-campo-de-gusen-conocido-como-el-matadero-murieron-tres-de-cada-cuatro-republicanos-y-no-se-conoce-esther-calcerrada-sobrina-nieta-de-un-superviviente/>

https://www.elespanol.com/cultura/historia/20200505/creiamos-iban-fusilar-espanoles-franco-morir-mauthausen/487451922_0.html

https://www.swissinfo.ch/spa/nazismo-mujeres_las-siete-espa%C3%B1olas-de-mauthausen--v%C3%ADctimas-del-terror-nazi-contramujeres/47793202

https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/segona- guerra-mundial/francesc-boix-i-el-judici-de-nuremberg_201190_102.html

https://www.abc.es/internacional/abci-burdeles-para-presos-ultimo-tabu-horror-nazi-200707290300-164164611827_noticia.html

https://hmong.es/wiki/German_camp_brothels_in_World_War_II

<https://elholocausto.net/parte03/cam28.htm>

<http://latalaiadezaballos.blogspot.com/2015/08/anna-pointner.html>

<https://www.lavanguardia.com/politica/20150929/54437733495/octubre-fusilaron-lluis-companys.html>

<https://la9.es/>

https://elpais.com/internacional/2019/08/23/actualidad/1566580228_347155.html

VIDEOS:

[\(1\) La retirada republicana - YouTube](#)

[Camp d'Argelers - YouTube](#)

<https://www.youtube.com/watch?v=ZF1xz-Fu-GQ>

<https://www.youtube.com/watch?v=BpwhwmcJg-k>

ANNEXOS

1.- TEXT ENTREVISTA GRUP DE RECERCA DE MEMÒRIA HISTÒRICA DE MATARÓ

1. Com va sorgir el Grup de Recerca?

Tot va començar perquè la televisió de Mataró va fer un documental sobre l'enderrocament de la caserna de la Guàrdia Civil. En el col·loqui sobre el documental hi havia diversos col·laboradors o dins de la gent que hi participava hi havia opinions favorables i que disminuïen i blanquejaven la història de Mataró, on la guàrdia civil va prendre un paper molt repressiu i va torturar i empresonar moltíssima gent Aleshores un grup de represaliats del franquisme i que havíem estat en aquell cuartel vam decidir reunir-nos i vam fer una carta per expressar la nostra versió a la televisió. La televisió ens va convidar i ens vam quedar com a col·lectiu per recuperar la memòria ja que semblava que a la gent s'havia oblidat dels fets a partir dels acords de la Transició. A partir d'això vam decidir reunir-nos periòdicament i vam començar a fer coses com el monument a les víctimes del franquisme, el primer monument.

2. Quin projecte creieu que ha estat el projecte més destacat del Grup de Recerca de Memòria Històrica? Teniu alguna proposta per al futur?

A part de les llambordes també hem fet el projecte del monument a la repressió franquista a la part de baix de l'Ajuntament. Els projectes que estem tractant actualment i encarats al futur són seguir fent homenatges i actes de memòria per no oblidar aquelles persones que van lluitar i donar la vida per la llibertat i la democràcia. Per una altra banda un dels nostres objectius primordials és la presó de Mataró i convertir-lo en si mateix en un monument de memòria perquè per allà van passar centenars i inclús algun miler de persones. Actualment estem intentant pressionar a cultura perquè la presó adopti un caire de memòria i s'hi vegi reflexat el que va ser en un passat.

També reivindicuem una placa davant del col·legi dels Salesians que expliqui que aquell edifici va ser un hospital militar on van morir moltes persones de les Brigades Internacionals.

3. Per què creieu que és important desenvolupar activitats de memòria democràtica avui en dia?

L'objectiu fonamental és dignificar les víctimes del feixisme i del franquisme, sobretot tenint en compte que encara hi ha gent a les cunetes o fosses comunes que encara no s'han pogut dignificar i a més a més per la condició dels seus respectius familiars que porten tota la vida buscant els seus éssers estimats i no han obtingut una resposta ni han pogut enterrar-los. També dignificar el moviment antifeixista que va estar lluitant per defensar la república i per lluitar contra el franquista que va abolir la democràcia i va arrabassar amb les llibertats de la gent que va morir de fam, assassinada, apallissada en comissàries i presons. Volem acabar amb anteriors estigmes socials de gent que pensava que la gent empresonada eren criminals o gent altament conflictiva, quan realment es tractava de gent que simplement lluitava per la seva ideologia, ideals democràtics... Creiem a més a més que és necessari dignificar-les com es va fer amb les víctimes franquistes, que entre altres coses les viudes del franquisme van rebre una paga. Volem acabar amb la idea de que la gent busca venjança quan realment el que es busca és justícia i que quedi constància dels fets passats perquè no se'n oblidí la història, per aprendre dels fets i evitar que es tornin a repetir. Per nosaltres la memòria és un acte de resistència

4. Creieu que l'Ajuntament de Mataró facilita activitats i proporciona la suficient informació sobre la Memòria Històrica i Democràtica de Mataró?

En principi sí, facilita una sèrie de coses i últimament cada vegada compten més en nosaltres. Per exemple, en l'acte de la commemoració de l'Holocaust, que dona prestigi i se celebra internacionalment mostren interès en els nostres aportacions i manifestos. Tanmateix, van concedir-nos la petició d'instaurar una bandera republicana durant el dia de la commemoració de la República davant l'escola dels Salesians en el monument dels brigadistes.

Tot i així, hi ha certs moments que ens costa molt rebre l'atenció que desitjariem, com per exemple en la qüestió de la presó, que actualment es troba molt estancada i és molt complicat tirar-la endavant. De tant en tant hem d'insistir bastant dia a dia per dur a terme projectes, si no quedarien oblidats i arraconats.

Creiem que sense algun dels monuments la història seria oblidada o reconstruïda i la gent ignoraria la realitat.

5. Considereu que el jovent està interessat en temes de memòria històrica i democràtica avui dia? Quina proposta suggeriríeu per incentivar-la?

Considerem que si no hi ha professors que els interessi aquest tema i li dongui una certa importància, mitjançant l'aprofundiment del tema o proporcionant facilitats, no hi ha un interès dintre del jovent, col·lectiu que acostuma a veure aquests fets com molt llunyans. Aquests últims anys diverses escoles de Mataró han comptat amb nosaltres per fer xerrades en classes d'instituts i fer un recorregut per les Stolpersteine i els monuments entre altres activitats semblants. Des de l'associació creiem que les escoles haurien

6. En termes generals, creieu que la societat està prou conscienciada sobre el que va comportar l'exili republicà, les seves conseqüències i el posterior internament als camps nazis?

Generalment no, si es va sentint alguna cosa més aquests últims anys és per això, perquè han anat sortint entitats memorialistes com l'amical Mauthausen i grups semblants al nostre. També hi ha professionals que apareixen a la televisió però la societat només en sent parlar o agafa una idea superficial. Tot i així ha sorgit la recent Llei de Memòria Històrica que ha impulsat algunes millores, però es tracta de millorar cada dia i evitar que el temari de les escoles passi de la monarquia a la transició directament, com anys enrere.

2.- TEXT ENTREVISTA COMPLETA A MERCÈ CALPE DURAN

1. Vostè és familiar d'una persona deportada a Mauthausen-Gusen el Sr Josep Duran Martori ens pot explicar qui era i quin era el seu parentiu?

En Josep era el meu besoncle, és a dir, el germà del meu avi

2. Saps a què es dedicava abans de la Guerra Civil?

Ell era barber, igual que el meu avi.

3. Durant la Guerra Civil, quina va ser la seva activitat? Va tenir càrrecs polítics o sindicals? Va combatre al front?

A casa sempre hem sigut republicans, però no li conec cap càrrec polític. Tot i així quan el van cridar a files, aproximadament amb uns 35 o 40 anys, tenia un càrrec a l'exèrcit, caporal de la secció d'artilleria de l'Exèrcit Republicà. Suposo que per aquest motiu va haver de marxar després de la guerra, ja que els agafaven a tots. És a dir, no tenia cap càrrec polític però sí un paper important a l'exèrcit republicà

4. Va tenir algun tipus de relació amb grups de la Resistència francesa o algun tipus d'activitat política durant l'exili?

No ho sé del tot, però amb comparació amb la majoria de casos que conec, o com el meu avi en concret, es trobaven als camp d'Argelers i part d'aquesta gent van rebre una "feina" que consistia en construir muralles per la Línia Maginot, per evitar l'entrada dels alemanys. Tinc constància de que ell va ser un dels que va treballar construint els murs però no de que formés part de la Resistència Francesa.

5. Què se'n sap de la seva detenció? Per quin motiu va ser detingut pels nazis? En quin lloc va ser?

La detenció d'en Josep tampoc se sap amb total certesa, el que sí que es sap és que va ser en algunes de les campanyes de treball que es realitzaven al nord de França. El govern francès "mig obligava" als refugiats a treballar com a compensació del seu hospedatge.

6. Després de la seva detenció, per quines presons i per quins camps va passar? Va anar directament a Mauthausen?

Pel que fa als camps de concentració francesos no sabem si va estar a Argelers o un que es trobava pròxim a ell. El que sí sé es que el van deportar als alemanys a Mauthausen, i de Mauthausen a Gusen Va estar allà entre 1 i 2 anys i tenia entre 40 i 42 anys

7. Què se'n sap de la seva vida al camp de concentració? Quins treballs feia?

Actualment no en sabem res, no sabem ni que hi era, per tan no podria respondre't aquesta pregunta

8. Durant el seu exili i internament, va poder comunicar-se d'alguna manera amb la família? Se'n tenia cap notícia d'ell?

No va poder comunicar-s'hi mai amb ningú de nosaltres, m'imagino que no li va ser possible. M'imagino que els deportats ja feien suficient esforç per sobreviure i no els hi era possible enviar cartes. Tot i així he sentit algun cop el comentari de que hi havia persones que aconseguien escriure als seus familiars a través d'amics o contactes, però no és el seu cas.

9. Se saben les circumstàncies exactes de la seva mort al camp? N'ha quedat algun registre oficial? Hi va haver testimonis del que va passar?

Les circumstàncies exactes són desconegudes per tothom. El registre oficial va ser des de fa poc, quan el van trobar buscant les llistes de presoners als camps.

10. La família, va patir cap mena de repressió sota el franquisme?

El meu avi de part de pare, havia sigut des dels 9 anys vidrier, a causa de les males condicions a les que s'havia vist sotmès era anarquista i membre de la CNT. Quan va començar la guerra va anar voluntàriament a lluitar. Ell tingué un càrrec important ja que era molt espavilat. Per tan la repressió en el seu cas, va ser haver d'estar entre 9 i 10 anys abans de tornar.

11. Des de la fi de la dictadura franquista, ha rebut el Sr Francesc Duran alguna mena de reconeixement públic? Algun organisme o autoritat catalana, espanyola o estrangera, s'ha posat en contacte amb la família?

El que han fet a Mataró es l'investigació del Grup de Recerca de Memòria Històrica, han posat la Stolpersteine en el seu antic domicili, que considero que és molt important i dona visibilitat als fets perquè els joves s'hi interessin. També hi apareix el seu nom a la llista dels exiliats del MUME

3.- TEXT ENTREVISTA A ROSA MONTERO VERDALET

- 1. Vostè és familiar d'una persona deportada a Mauthausen-Gusen el Sr Francesc Verdalet Guardiola ens pot explicar qui era i quin era el seu parentiu?**

En Francesc Verdalet, nascut a Blanes va ser el meu oncle, el quart dels 10 germans de la meva mare.

- 2. A què es dedicava en Francesc abans de la Guerra Civil?**

En Francesc abans de la Guerra Civil va entrar a treballar a can Gasol, una fàbrica de Mataró que feien mitges. Exactament el que feia no ho sé

- 3. Durant la Guerra Civil, quina va ser la seva activitat? Va tenir càrrec polítics o sindicals? Va combatre al front?**

Va associar-se a diferents sindicats i va formar part del partit polític de la Joventut Socialista i va ser molt actiu, tot i que no va tenir un grau alt a la guerra

- 4. Per quins motius va sortir a l'exili?**

Per raons polítiques, com la gran majoria, ja que la represàlia va ser molt forta.

- 5. Se sap què va fer durant els primers temps d'exili? Va passar per algun camp de refugiats?**

Va estar a Argelers juntament amb els seus germans Lluís i Maria, els quals van aconseguir marxar i refer la seva vida. En canvi ell va quedar-s'hi per tal de no abandonar el grup que havia format allà. Finalment hi marxà perquè al seu amic David Puente li va tocar per sorteig anar a construir casamates i decidí acompanyar-lo.

- 6. Va tenir algun tipus de relació amb grups de la Resistència francesa o algun tipus d'activitat política durant l'exili?**

Ell a la resistència penso que no hi va estar, ell va anar a parar voluntàriament en un camp de treball.

7. Després de la seva detenció, per quines presons i per quins camps va passar? Va anar directament a Mauthausen?

Apart d'Argelers, Mauthausen i Gusen no consta que hi hagués anat a cap altre lloc.

8. Què se'n sap de la seva vida al camp de concentració? Quins treballs feia?

Ell començà treballant a la pedrera, però degut al mal estat del seus pulmons va aconseguir ser traslladat a un taller de fusteria, on va treballar fins que va emmalaltir de manera greu

9. Durant el seu exili i internament, va poder comunicar-se d'alguna manera amb la família? Se'n tenia cap notícia d'ell?

No, fins la seva mort no se'n sabia res de la seva vida .

10. Com i quan va tenir la família coneixement de la seva mort?

A partir de l'any 1945 quan va arribar la carta de David Puente, el qual havia refet la seva vida a París i va decidir contactar mab nosaltres per explicar-nos la història d'en Francesc. Segurament si no fos per la seva carta mai ens haguéssim assabentat dels fets i detalls

11. La família, va patir cap mena de repressió sota el franquisme apart d'en Francesc?

Tota la família va estar bastant vigilada i els meus familiars explicaven que la Guàrdia Civil venia sovint a casa a fer controls i registres.

12. Des de la fi de la dictadura franquista, ha rebut el Sr. XXX alguna mena de reconeixement públic? Algun organisme o autoritat catalana, espanyola o estrangera, s'ha posat en contacte amb la família?

El Grup de Recerca de Memòria Històrica es va posar en contacte amb mi a partir de que es va decidir fer el projecte de les Stolpersteine. També tinc constància de què va ser difícil de trobar ja que ell estava enregistrat a Blanes tot i ser fill adoptiu de Mataró. Un grup de gent que va anar amb esquerra republicana a Mauthausen també va posar una rajola on hi apareix el seu nom,

4.- TEXT ENTREVISTA AL SR. ANTONI FONT, DIRECTOR DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

1. Quines activitats promou la Generalitat de Catalunya per recordar l'exili que van patir els republicans a causa de la Guerra Civil?

Les polítiques de memòria han estat desenvolupades per la Generalitat de Catalunya de manera constant. L'article 54 de l'Estatut de Catalunya estableix l'obligació de la Generalitat de vetllar pel manteniment de la memòria històrica i de fer-ne un instrument de tolerància i reconeixement als defensors de les llibertats democràtiques. En aquest sentit, han estat moltes les polítiques i activitats fetes des del restabliment de la democràcia, i en especial, destaca l'aprovació de les lleis de creació del Memorial Democràtic, de Localització i Identificació de Persones Desaparegudes i de la creació de la Xarxa d'Espais de Memòria.

Pel que fa específicament a l'exili, aquesta és una de les matèries prioritàries de les polítiques de memòria. La Generalitat, juntament amb l'Ajuntament de La Jonquera, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà i la Universitat de Girona, va impulsar el Consorci del Museu Memorial del'Exili, a La Jonquera, i el Museu, que és un espai de referència per a tothom interessat en qüestions de l'exili.

Val a dir que darrerament s'ha volgut posar l'èmfasi en el mot "exilis" més enllà del gran exili del 1939. Perquè n'hi va haver molts i de diferents durant el primer quart del segle XX, també just en esclatar la guerra, durant la Guerra Civil i, òbviament, el més conegut en acabar la guerra. Però també durant la dictadura i molt especialment durant els anys 60 i 70 del segle passat. Exilis de llarga o de curta durada, d'uns que no van més enllà dels camps de la Catalunya nord i amb el retorn pocs mesos després, però molts d'altres exiliats acaben a païsosllatinoamericans i són exilis permanents. D'altres es van encadenar amb la Segona Guerra Mundial i van acabar amagats, lluitant en una segona guerra o deportats a camps de concentració nazis.

I és per això que hem volgut posar èmfasi en reforçar acords de col·laboració amb les iniciatives memorialistes d'Argelers, Ribes Altes i Elna, perquè no s'entenen aquells camps de refugiats sense l'exili republicà i tampoc no s'entén l'exili sense saber on s'assenten aquells centenars de milers de refugiats durant les primeres

setmanes i mesos. I vull posar en èmfasi quelcom que hem volgut estudiar: en primer lloc, sobre les víctimes que van anar a parar a fosses comunes d'aquestes viles de la Catalunya nord i, també, sobre la tipologia des exiliats. Tradicionalment s'ha parlat de l'exili dels homes, dels soldats, però en canvi poc o gens s'ha parlat del fet que aquests soldats anaven acompanyats de les seves parelles, els seus fills i pares. Nens, dones i gent gran els grans oblidats de l'exili.

Per això s'ha establert multitud de convenis amb entitats de memòria directament relacionades amb l'exili republicà, com ara les Amicals de Mauthausen i de Ravensbrück, l'Ajuntament d'Elna, etc.

Des del 2017 la Generalitat ha instaurat el dia 5 de febrer com el Dia Nacional de l'Exili i la Deportació.

No cal dir que, a més, l'exili és una de les branques en què el Memorial Democràtic, entitat depenent de la Generalitat, ha treballat amb més intensitat.

2. La Generalitat de Catalunya, ha intervingut en actes de memòria i homenatges als exiliats a fora de Catalunya?

Sí, ho ha fet de manera constant. La Generalitat, directament o a través del Memorial Democràtic, ha estat sempre present en actes com l'aniversari de l'alliberament del Camp de Mauthausen a principis de maig de cada any; ha subvencionat i impulsat projectes per censar i documentar exiliats i, sobretot, persones deportades als camps nazis, i impulsa constants activitats de recerca en aquesta matèria. En aquest sentit, a través del MUME, s'està treballant en implicar les delegacions de la Generalitat a l'exterior per explicar i retre homenatge a l'exili organitzant exposicions i conferències en les principals capitals europees.

3. Creu que la societat catalana està suficientment conscienciada del que va ocórrer en els camps de concentració? Si no és així, quines noves activitats o tasques creu que es poden dur a terme?

Hi ha un important nivell de coneixement de l'existència dels camps nazis i del que hi va passar, especialment en relació a l'Holocaust jueu als camps d'extermini com, per exemple el cas d'Auschwitz, molt treballat en llibres i pel·lícules. No hi ha un

coneixement similar, tot i existir, sobre el que va significar l'exili republicà, i tampoc sobre el destí de molts republicans espanyols que van acabar internats en camps de treball com ara Gusen o Mauthausen. Durant els anys de la dictadura, aquesta era una qüestió de la que no se'n podia parlar i això fa que les generacions posteriors a la Guerra Civil ho desconeguessin i se n'anés perdent la memòria. La Transició també va comportar un cert afany de no remoure gaire les coses, i això va fer que no es produís una reivindicació de les víctimes del feixisme com sí que va tenir lloc a d'altres països en acabar la Segona Guerra Mundial. Ara les vicissituds dels republicans espanyols en els camps de concentració francesos o després en els camps nazis no són una qüestió molt present en la nostra societat, i per això són necessàries les polítiques de memòria. El projecte del Banc de la Memòria té aquest objectiu de començar a dipositar en una gran base de dades el resultat de tots aquest estudis i que ens permeti relacionar els homes, dones, nens i gent gran que van fugir i van acabar als primers camps de la Catalunya nord. Molts d'ells després van ser deportats, però també n'hi va haver que van ser dispersats a d'altres camps arreu de França i els que van acabar a d'altres països, molt especialment a Llatinoamèrica. També hem volgut recopilar i digitalitzar les memòries, dietaris i correspondència, per conèixer tot allò que els arxius mai ens podran descobrir.

Aquestes activitats ja s'estan fent, però caldria impulsar-les encara més, especialment pel que fa a les escoles. A les noves generacions, la Guerra Civil i l'exili els sonen gairebé com a qüestions similars a la Guerra de la Independència o a la Guerra de Cuba, quan, realment, la memòria hauria de servir per a evitar la repetició de coses com les que van passar durant la Guerra Civil i la dictadura, i per defensar el sistema democràtic respecte de posicions involucionistes com estan apareixent avui dia.

4. Recomanaria realitzar activitats a les escoles de primària i secundària per sensibilitzar els joves catalans sobre l'exili i les seves conseqüències?

Òbviament. Això ja s'està fent, però qualsevol esforç en aquest sentit sempre serà poc comparat amb el que seria necessari. En aquest sentit, cal entendre i parlar de l'exili com quelcom que no comença el gener del 1939 sinó que es una conseqüència directa del resultat de la Batalla de l'Ebre i la caiguda de Catalunya. Una Catalunya que durant tota la guerra ja va acollir centenars de milers d'exiliats

republicans espanyols. També cal conèixer que, fruit de l'exili, s'organitza moviments de resistència com els "maquis", que durant els anys 40 del segle passat van intentar organitzar una primera resistència, primer mitjançant la lluita armada i després, durant tota la dictadura, amb la resistència política.

5. Per què creu que la memòria democràtica té un paper important dins el govern d'un país? Quins són els seus objectius principals?

Una gran part de la societat catalana i espanyola ha nascut i s'ha format després de la mort de Franco i de la fi de la dictadura. Després de gairebé cinquanta anys, sembla com si el sistema democràtic fos una cosa feta i que ha existit sempre, quan, realment, és un sistema fràgil i que pot perillar en qualsevol moment. Les polítiques de memòria serveixen per a recordar que hi ha hagut molta gent que ha lluitat i que fins i tot ha mort per a fer possible que avui dia hi hagi democràcia, i també per a recordar que les guerres i les dictadures no porten res de bo. El fet de recordar és una molt bona vacuna per a evitar que fets similars es repeteixin.

Les polítiques de memòria han d'anar destinades a recordar els fets, a servir per consolidar la democràcia i, com és lògic, per a reparar i mantenir la memòria de totes les persones que van lluitar per la defensa de la llibertat o que van patir les conseqüències de la Guerra i de la dictadura.

Lamentablement, vuitanta anys després ja no queden gairebé testimonis vius d'aquells temps. Avui toca als nets i besnets d'aquells anys recuperar i preservar la memòria democràtica. És per això que s'ha volgut posar en valor l'immens patrimoni de memòria, ja sigui material o immaterial, que encara es conserva al nostre país. Patrimoni vinculat directament amb la guerra, des de trinxeres, búnquers i refugis... però també amb les rutes dels maquis i els camins de llibertat o els camins d'exili.

Des de la Direcció General de Memòria Democràtica s'està fent un gran esforç per identificar i, si és possible, retornar totes les víctimes de la guerra als seus familiars. A Catalunya encara tenim més de vuit-centes fosses comunes. Gairebé la mitat a cementiris i l'altra mitat ubicades fora dels cementiris, i aquestes avui són la principal prioritat abans no siguin malmeses i es perdin les restes o el seu component genètic que ens hauria de permetre realitzar proves d'ADN.

En aquests moments podríem dir que les indemnitzacions que atorga la Generalitat a la víctimes del franquisme ja pràcticament s'han donat totes. Han estat més de 53 milions d'euros des de l'any 2000.

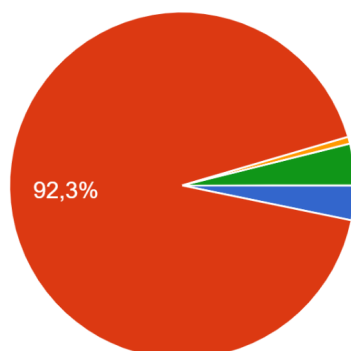
En aquest moments, i amb la col·laboració dels ajuntaments, s'estan organitzant actes de reparació jurídica de totes aquelles persones víctimes del franquisme i del judicis sumaríssims que es van produir durant tots els anys de dictadura. Uns actes molt emotius de reconeixement per part de la Generalitat de Catalunya als familiars d'aquelles víctimes, prop de setanta mil homes i dones represaliats i als qui fins fa ben poc no s'ha pogut fer cap reconeixement.

Si parlem de les víctimes de la deportació, el projecte artístic Stolpersteiner ha esdevingut una de les iniciatives més emblemàtiques i emotives que s'estan duent a terme en l'àmbit local instal·lant aquestes llambordes en la darrera casa on va viure la víctima deportada. Desenes de municipis ho estan impulsant i més de tres-centes llambordes ja s'han posat a Catalunya gràcies al Memorial Democràtic.

5.- RESULTATS DE L'ENQUESTA

Com descriuries una persona exiliada?

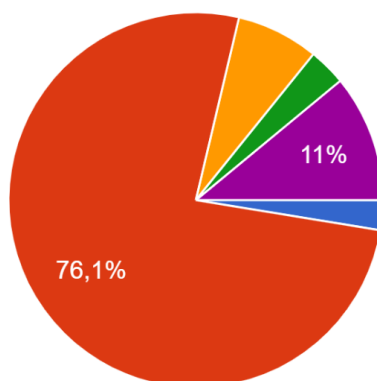
155 respuestas

- Persona que marxa del seu país per causes meteorològiques o climàtiques
- Persona obligada per força a viure fora de la seva pàtria generalment per raons polítiques, ètniques o religioses
- Persona que marxa a l'estranger per fer una immersió
- No ho sé

En quins anys va tenir lloc la Guerra Civil Espanyola?

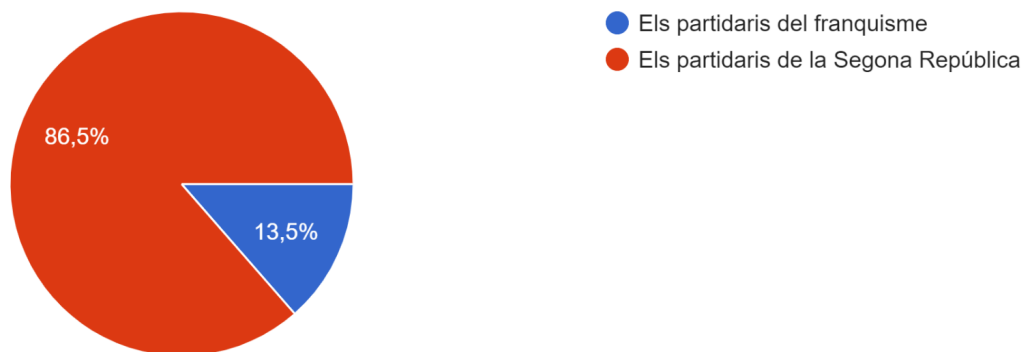
155 respuestas

- 1935-1940
- 1936-1939
- 1939-1944
- 1940-1945
- No ho sé

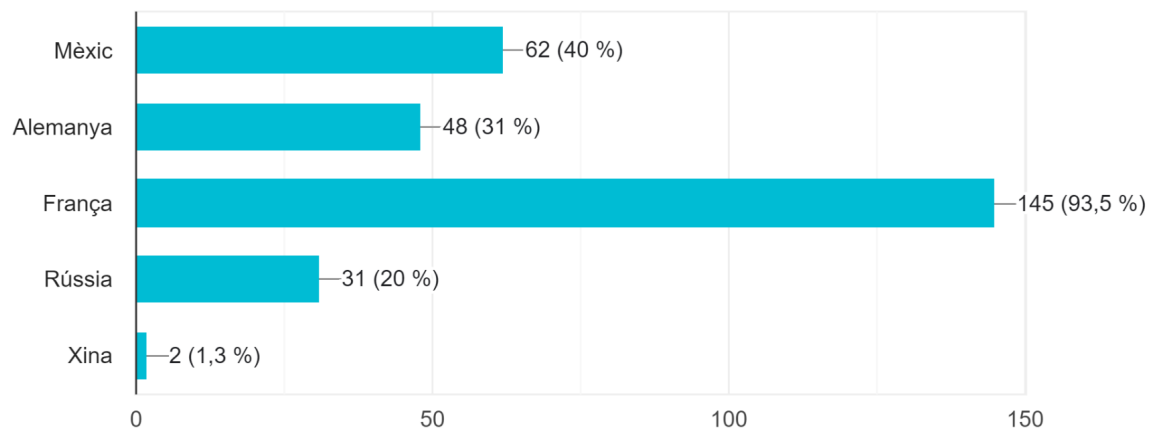
Qui es va haver d'exiliar després de la Guerra Civil?

155 respuestas

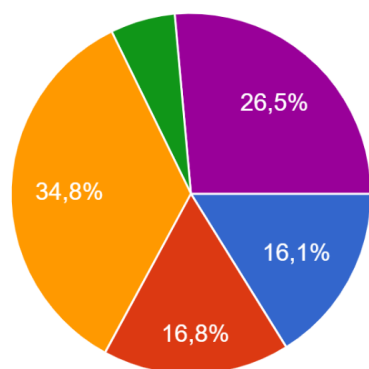
On van exiliar-se els republicans espanyols durant el franquisme?

155 respuestas

Sabies reconèixer aquesta imatge?

155 respuestas

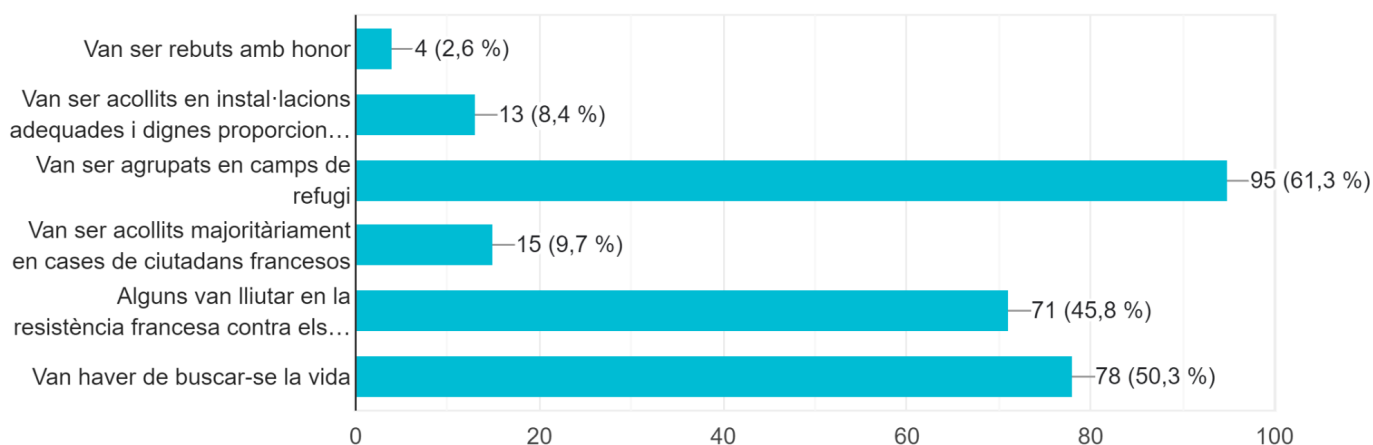

- Dachau, el primer camp de concentració nazi
- Famílies alemanyes que han hagut de marxar de casa per la construcció del camp de concentració Auschwitz
- Argelers, camp de concentració francès
- Catalans a la batalla de l'Ebre
- No

12

Els exiliats republicans a França:

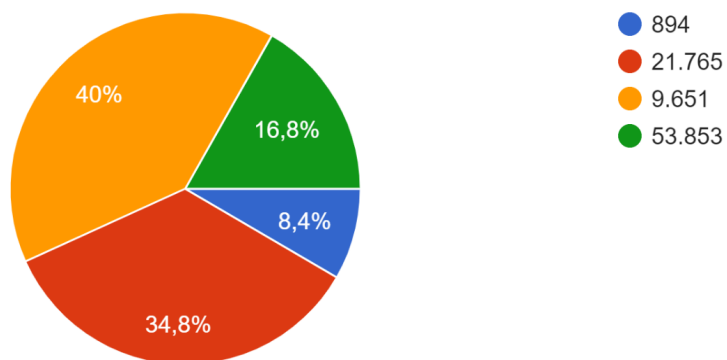
155 respuestas

¹² A l'enquesta apareix una imatge del camp de concentració d'Argelers

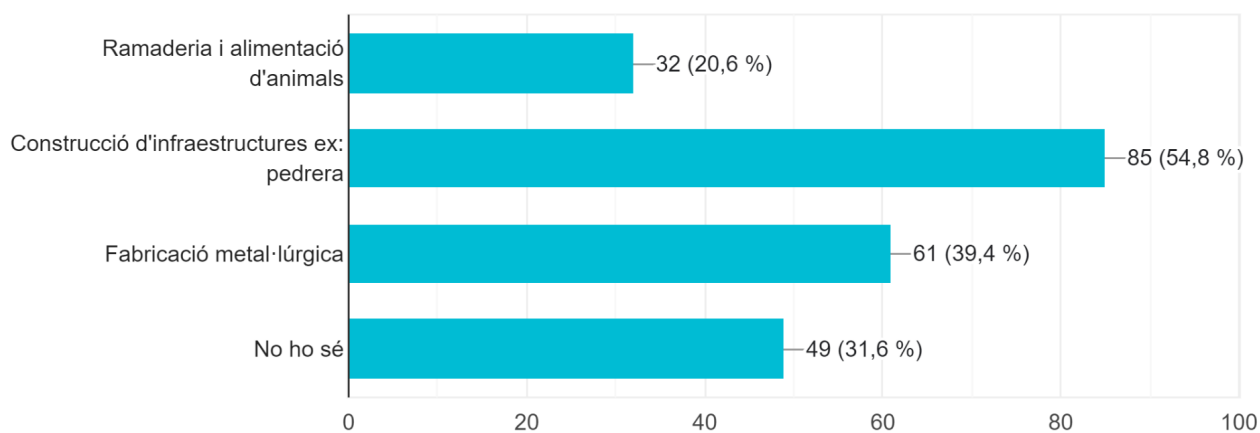
Quants espanyols van ser internats en camps de concentració nazis?

155 respuestas

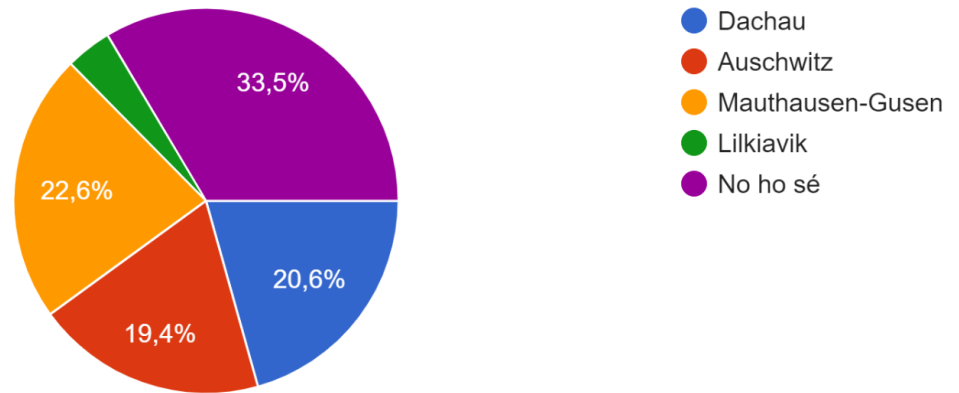
Quines d'aquestes tasques realitzaven els espanyols als camps de concentració?

155 respuestas

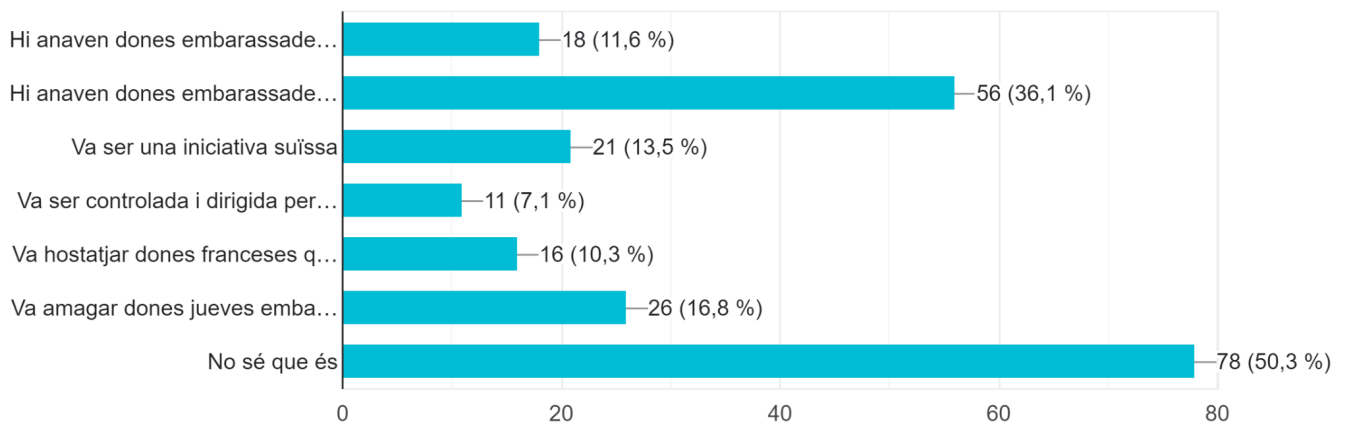
A quin camp van anar a parar la majoria dels internats espanyols?

155 respuestas

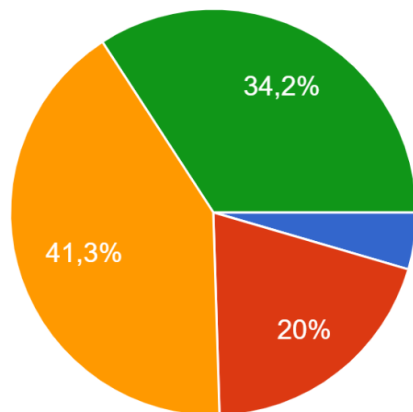
A la Maternitat d'Elna

155 respuestas

Creus que durant la teva etapa escolar has sigut informat sobre l'exili espanyol?

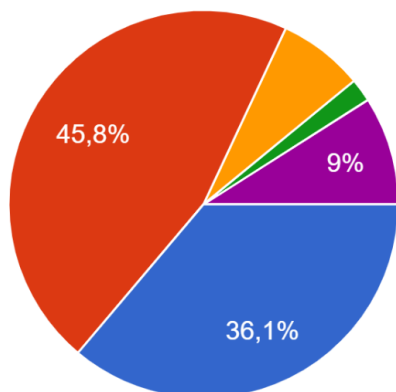
155 respuestas

- Sí, hem tractat molt aquest tema
- Sí, tot i que crec que se'ns hauria de proporcionar més informació o donar a conèixer casos reals
- Només superficialment
- No, gens

Consideres necessari aprofundir en qüestions de memòria democràtica i en el coneixement de la Guerra Civil i l'exili?

155 respuestas

- Sí, perquè és imprescindible perquè no torni a passar
- Sí, perquè és una etapa més de la nostra història
- No cal aprofundir en aquesta qüestió perquè no té interès actual
- No s'hauria de tractar perquè genera divisió entre els ciutadans espanyols
- Altres

